

JURIDISK FORENINGS AARBOG

FOR

VINTEREN 1927—28

TRYKT SOM MANUSKRIFT TIL BRUG FOR
FORENINGENS MEDLEMMER

KØBENHAVN

NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1928

INDHOLD.

	Pag.
Generalforsamlingen	5
N. V. Boeg: De blandede Domstole i Ægypten	7
C. Bærentsen og Henrik Sachs: Forholdet mellem Dommere og Sagførere i Retssalen.....	15
Kjeld Rørdam: Om Godtgørelse for immateriel Skade (sjælelig Lidelse)....	51
N. J. Gorrissen: Nogle juridiske Betragtninger vedrørende Ansvarsforsik- ring.....	52
Troels G. Jørgensen: Presselovens Revision	54
O. A. Borum: Domstolene og Anvendelsen af fremmed Ret	57

*Møderne refererede af Overretssagfører Ellis Henriques. Mødet
den 31. Oktober 1927 dog af Landsretssagfører E. Tobiesen.*

FORENINGEN.

Foreningens Generalforsamling afholdtes Mandag den 26. September 1927 i Odd-Fellow Palæet og lededes af Byretsdommer *Jesper Simonsen*, der, medens Forsamlingen rejste sig, mindedes det afdøde Medlem af Bestyrelsen, Politidirektør *Hakon Jørgensen*.

Højesteretssagfører *Ahnfelt-Rønne* aflagde Beretning. Medlemsantallet, der den 1. September 1926 havde udgjort 450, udgjorde nu 469, hvilket er det største Antal Medlemmer, Foreningen nogensinde har haft. Pr. Mødeaften havde der gennemsnitligt været 113 Medlemmer til Stede, medens Udgiften pr. Mødeaften gennemsnitligt havde været Kr. 488,25.

Han gennemgik Regnskabet for Aaret 1926—27, hvilket Regnskab var revideret af Foreningens Revisor, Byretsdommer *Elhoff*, og befundet rigtigt. Aaret begyndte med en Kassebeholdning af Kr. 579,89 og endte med en Kassebeholdning af Kr. 1128,90. Fremgangen skyldtes dels Kontingentforhøjelse og dels, at Udgifterne til Foreningens Aarbog var gaaet ned. Regnskabet balancerede med Kr. 5,287,82. Der gaves enstemmigt Decharge.

Bestyrelsen genvalgtes; den bestaar — efter Politidirektør *Hakon Jørgensen's* Død — af Professor, Dr. jur. *Carl Torp*, Overretssagfører *Axel Bang*, Højesteretsdommer *Julius Møller*, Højesteretssagfører *Th. Knudtzon*, Højesteretssagfører *Karsten Meyer*, Højesteretssagfører *Ø. Ahnfelt-Rønne*, Dommer *Jesper Simonsen*, Sekretær i Justitsministeriet *Borum* og Sekretær i Justitsministeriet *Faurholt*.

Revisor, Byretsdommer *Elhoff*, genvalgtes ligeledes.

Sidste Punkt paa Dagsordenen var »Forslag om, at der meddeles Bestyrelsen Bemyndigelse til ekstraordinært hos hvert Med-

lem at indkræve et Beløb af indtil 10 Kr., hvis den forsvarlige Gennemførelse af det forestaaende XIV Nordiske Juristmøde gør det nødvendigt.«

Højesteretssagfører *Ahnfelt-Rønne* oplyste, at Bestyrelsen fra Formanden i De Nordiske Juristmøders danske Bestyrelsesafdeling, Højesteretssagfører *Otto Liebe*, havde modtaget Skrivelse med Anmodning om, at *Juridisk Forening* ligesom ved de tidligere Juristmøder vilde yde Juristmødet sin Støtte, derunder ogsaa i pekuniær Henseende, under den ene eller den anden Form, — samt at man naturligvis havde vedtaget at besvare Skrivelsen bekræftende, dog at man gjorde opmærksom paa, at Foreningens Kræfter i økonomisk Henseende kun var smaa.

Juridisk Forening har under de tidligere Juristmøder i København i 1881, 1890 og senest i 1902 været Vært ved Fester; i 1902 afholdtes Festen paa »Marienlyst«; den kostede op imod Kr. 7.000,00, hvorved Foreningen fik et ikke ringe Underskud, som imidlertid blev dækket ved et velvilligt ydet rentefrit Laan, der i Løbet af et Par Aar blev tilbagebetalt; det fremgik af Foreningens Arkiv, at der var almindelig Enighed om, at det havde været en Fest, som *Juridisk Forening* havde haft i høj Grad Glæde af.

Der var saaledes mange Aars Tradition for, at *Juridisk Forening* ydede pekuniær Støtte til Juristmødernes Afholdelse, og det maatte meget ønskes, at denne Tradition førtes videre. Fremsettelsen af det nævnte Forslag betød ikke, at det er sikkert, at Ekstraindkrævningen bliver nødvendig; men Hensynet til Budgetteringen gjorde det paakrævet, at Bemyndigelsen gives allerede nu, og Taleren anbefalede derfor varmt, at den blev givet.

Generalforsamlingen meddelte enstemmigt Bestyrelsen den søgte Bemyndigelse.

DE BLANDEDE DOMSTOLE I ÆGYPTEN.

(Foredrag af Overdommer N. V. Boeg den 26. September 1927.)

I den begrænsede Tid, der staar til Raadighed, vil det kun være muligt at give et kort Rids over den ejendommelige og i sin Art enestaaende Retsinstitution, der foreligger i de blandede Domstole i Ægypten — les Tribunaux Mixtes d'Egypte. Der vil saaledes ikke kunne gaas nærmere ind paa de historiske Forhold, der har ført til deres Oprettelse. Det maa være nok at bemærke, at deres Tilblivelse i første Række skyldes det store Antal Nationaliteter, der findes i Ægypten. Vel intet Steds paa Jorden har vidt forskellige Nationaliteter slaet sig ned i et saadant Omfang som i dette Land, der med sine store naturlige Rigdomme ligger paa Skillevejen mellem Vest og Øst. Og alle disse fremmede Nationaliteter, engelske, franske, italienske, græske og mange flere har alle bevaret deres Særpræg, hver med sit Sprog, sine nationale Ejendommeligheder, sin Kultur og sit Retsliv. Talmæssigt er disse Kolonier meget store — størst den græske — og de har en altovervejende Indflydelse indenfor Landets Storhandel, Bankverden m. m. De fleste af disse fremmede Nationaliteter nyder godt af Kapitularrettens og Konsularjurisdiktionens Privilegier¹). Ved de af de fleste europæiske Stater, fra 1830 ogsaa de Forenede Stater i Nordamerika, med Tyrkiet afsluttede saakaldte Kapitulationer, hvorved der bl. a. gaves Kapitularlandenes Undersaatter, i første Række deres Handlende, Ret til at bosætte sig i de tyrkiske Lande (droit d'établissement), har de Fremmede, saaledes som Kapitularretten gennem Aarhundreder har udviklet sig, ikke mindst ved Sædvanens stille og

^{*)} Om Kapitularretten kan henvises til N. V. Boeg: Les Tribunaux Mixtes d'Egypte, i U. f. R. 1926 B, S. 69 ff.

langsomme Magt, Ret til at leve deres eget Retsliv, til i et vist — nærmere angivet — Omfang at dømmes af deres egne Konsuler, der udøver Hjemlandets Retspleje og anvender dets Lovgivning, til delvis at være som en Stat i Staten, til at være eksterritoriale.

Efter Kapitularretten fulgtes i civile og kommercielle Retssager Maximen: actor sequitur forum rei. Sag maatte altsaa anlægges ved Sagsøgtes Konsularret. Saalænge alle Parter var af samme Nationalitet, opstod der forsaavidt ingen særlig Vanskelighed. Men var der Sagsøgte af forskellig Nationalitet, maatte Sag anlægges særskilt ved hver enkelt Konsularret med let forekommende Mulighed for, at Sagerne afgjordes vidt forskelligt, da hver enkelt Konsularret dømte efter sit eget Lands Lovgivning. Og blev der Spørgsmaal om Modkrav, f. Eks. i en Sag, anlagt af en Franskmand mod en Italiener, kunde dette Krav ikke afgøres af den italienske Konsularret, hvor Hovedsagen var anlagt, men maatte henskydes til den franske. Og havde man saa endeligt opnaaet Dom, stødte dens Eksekution ikke blot mulig-, men snarere sandsynligvis paa næsten uoverstigelige Vanskeligheder. Hvad enten Eksekutionen drejede sig om Løsøre eller fast Ejendom, var det et næsten stadigt genkommende Fænomen, at i en Sag f. Eks. mellem en Franskmand og en Italiener en Græker mødte op med Paastand om at være ejendomsberettiget til de Formuegenstande, hvori Eksekutionen søgtes gennemført. Spørgsmaalet om denne paastaaede Ejendomsret maatte som Regel finde sin Afgørelse ved den græske Konsularret. Det vil forstaaes, at der i Virkeligheden forelaa et fuldkomment retsligt Kaos, navnlig naar man tager i Betragtning, at Chikane og manglende god Tro i vidt Omfang er karakteristisk for Rets trætterne i Ægypten.

Det var for at raade Bod paa disse Forhold og for at faa ordnede Retstilstande tilvejebragt, at den ægyptiske Regering foreslog Oprettelsen af de blandede Domstole. Forhandlingerne stod længe paa, fra 1867 til 1875, og frembyder overordentlig Interesse, men herpaa kan der ikke kommes nærmere ind. Det maa være nok at bemærke, at man skulde have de udenlandske Kapitularmagters Tilslutning, og disse, og da i særlig Grad Frankrig, frygtede for, at der ved Reformens Gennemførelse skulde gøres

for store Indgreb i deres Privilegier. Man skulde ogsaa have den høje Ports Godkendelse, — Ægypten var dengang endnu Vasalstat under Tyrkiet. Det lykkedes imidlertid at overvinde alle de foreliggende, til Tider næsten uoverstigelige, Vanskeligheder, og Domstolene indviedes den 28. Juni 1875. De traadte i Virksomhed den 1. Februar 1876 og deres Funktionstid, der oprindeligt forsøgsvis var sat til 5 Aar, er siden stadigt blevet fornyet, fra 1921—22 paa ubestemt Tid. Domstolene har saaledes i Februar 1926 fejret 50 Aars Jubilæum, hvilket højtideligholdtes under storslaaede Former.

Det vil være naturligt først at angive Domstolenes Kompetence, maaske bedre deres Jurisdiktion, d. v. s. Spørgsmaalet om hvilke Sager, der falder ind under deres Virkeomraade. De har Kompetence i alle civile og kommercielle Sager mellem Ægyptere og Fremmede og mellem Fremmede af forskellige Nationaliteter, med den Udvidelse, at alle Sager vedrørende faste Ejendomme falder under deres Kompetence, naar et fremmed Partselement gør sig gældende, selv om alle Parter tilhører samme fremmede Nationalitet. Det kan herved anføres, at hver Gang der er Tale om Tvangsforfølgning i fast Ejendom, hører hele den dertil sig sluttende, overordentlig komplicerede Procedure under de blandede Domstole, saasnart en udenlandsk Interesse gør sig gældende. Da der næsten altid foreligger Prioriteter, ydede af udenlandske Kreditinstitutioner, Banker m. m., vil hele denne Retsforfølgning derfor i vidt Omfang komme ind under Domstolenes Kompetence.

Undtaget fra Domstolenes Paakendelse er dog alt, der vedrører »statut personnel«, d. v. s. Person-, Familie- og Arveret. Disse Statutforhold afgøres af de paagældende Parter^s egne Domsmyndigheder, der for de fremmede Nationaliteter er deres Konsularretter, for Ægyptere af muhamedansk Trosbekendelse (og det er langt de fleste) af de saakaldte Charei-Domstole (af religiøst Tilsnit) og for Ægyptere af ikke-muhamedansk Tro af de saakaldte Patriarkater, hvor ligeledes det religiøse Moment spiller en overvejende Rolle. Hvis der derfor i en Retssag for de blandede Domstole foreligger et Spørgsmaal vedrørende statut personnel, maa Sagen udsættes, indtil dette har fundet sin Afgørelse ved den

kompetente Domstol, men det tilkommer selvfølgelig de blandede Domstole at bedømme Rækkevidden af den saaledes trufne Afgørelse af statut personel.

Det vil forstaaes, at Kompetencespørgsmaalet spiller en overvældende Rolle. Af det afhænger det, om Sagen i det hele kan paadømmes af de blandede Domstole, og dets Afgørelse volder ofte særdeles Vanskeligheder, ikke mindst det faktiske Spørgsmaal om Beviset for den fremmede Nationalitet. Principperne for Kompetenceforholdet er ganske vist fastslaaet ved en lang og konstant Retspraksis. Men Løsningen i det enkelte Tilfælde kan medføre adskillig Tvivl. Det kan i denne Forbindelse have sin Interesse at fremhæve, at efter fast Praksis omfattes alle »Fremmede« af Domstolenes Kompetence, selv om de ikke tilhører en Nation, hvis Regering som Signatarmagt har tiltraadt Konventionen om Domstolenes Oprettelse, dette gælder f. Eks. Svejtzerne. Særlige Vanskeligheder har gjort sig gældende m. H. t. Nationaliteter, der tidligere hørte under tyrkisk Overherredømme. Efter Begivenhederne i 1885 er Bulgarenne blevet betragtede som »Fremmede«, men efter Verdenskrigens Afslutning er Spørgsmaalet blevet brændende f. Eks. for Syrernes Vedkommende, og nogen endelig og fast Praksis har for disses Vedkommende endnu ikke dannet sig.

I Forbindelse med Kompetenceforholdet kan det være af Interesse at anføre, hvorledes Domstolene mere og mere er kommet ind paa at anerkende den rent pro forma Partstilling, navnlig ved det saakaldte »prête-nom« System. Til Afgørelse af Retsager, der kun vedrører Ægyptere indbyrdes, findes der særlige, rent ægyptiske Domstole, karakteristisk nok i stort Omfang dannet efter de blandede Domstoles Forbillede. Der gør sig imidlertid blandt de rent ægyptiske Retssubjekter en stærk Tendens gældende til i vidt Omfang at faa deres Retssager afgjort af de blandede Domstole med Omgaaelse af deres egne Domstole, iøvrigt en særdeles smuk Anerkendelse af den Tillid, de blandede Domstole nyder i Landet. Dette sker ved en pro-forma Overdragelse af Sagsgenstanden til en Udlænding, — en »prête-nom«. En billet á ordre f. Eks., underskrevet af en Ægypter til en anden Ægypters Ordre, overdrages til en Udlænding, i Virkelighe-

den blot pro-forma, men i Formen fuldkommen regulært. Sagen kommer derved ind under de blandede Domstoles Kompetence, da Udlændingen som den formelle Indehaver af Fordringen optræder som Sagsøger. Den, der saaledes overdrager sin Fordring, maa dog sørge for at sikre sig Bevis for, at Overdragelsen kun var pro-forma, thi ellers kan han være sikker paa, at »prête-nom«-en hurtigst muligt vil benægte dette. Og selv skriftligt Bevis har kun sin relative Styrke, da Fragaalelse af Underskrift er et ganske dagligdags Fænomen, ligesom Vidnebeviset altid i særlig Grad er usikkert, da Vidnernes Forklaring oftest beror paa, hvor meget der bliver betalt derfor.

Foruden den anførte Kompetence i civile og kommercielle Sager tilkommer der Domstolene en vis begrænset, strafferetlig Retshaandhævelse. De har Kompetence i alle offentlige Politisager mod Fremmede, (Sager, i hvilke der kun er Tale om Idømmelse af Straf af Fængsel i indtil 7 Dage eller Bøder indtil 1 ægyptisk Pund, — i Værdi lidt mere end et engelsk Pund Sterling), samt i visse egentlig kriminelle Sager — Forbrydelser begaaede af eller mod Dommere og Rettens Embedsmænd i deres Funktion, simpel eller svigagtig Fallit, hvor Fallitboernes Behandling falder ind under Domstolenes Kompetence, samt endelig straffbart Forhold, udvist i Forbindelse med Eksekution af Domstolenes Afgørelser, f. Eks. retsstridig Bortfjernelse af Ting, hvori Udlæg er foretaget. Indenfor den strafferetlige Forfølgning er det saaledes kun et meget snævert Omraade, der er forbeholdt de blandede Domstole.

Hvad angaar den territoriale Kompetence, findes der 3 Domstole i første Instans, i Alexandria, Cairo og, efter en ret omskiftende Tilværelse, i Mansourah. Ifølge den bestaaende Ordning udnævnes kun Dommere fra de saakaldte sekundære Magter, herunder Danmark, til Dommere i Mansourah, der som den mindre By frembyder færre Behageligheder end henholdsvis Alexandria eller Cairo. Ved indtrædende Tjenesteledighed overflyttes Mansourah-Dommerne saa til en af de sidstnævnte Byer.

Domstolene er inddelt i civile og kommercielle Afdelinger, samt i Afdelinger til Behandling af Straffesager (de offentlige Politisager behandles dog af Enkeltdommere). I hver Afdeling funge-

rer 3 Dommere, 2 fremmede og 1 ægyptisk, og Præsidiets beklædes altid af en Udlænding. I kommercielle Sager tiltrædes Retten af 2 og i Straffesager af 4 Meddomsmænd.

Domstolene er imidlertid ikke blot Domstole i 1ste Instans. Sager indtil 100 ægyptiske Pund behandles af Enkeltdommere (Juges sommaires), der altid skal være Udlændinge, med Appel indenfor selve Retten til en af de nævnte Tremandsafdelinger, saaledes at Retten i disse Appelsager fungerer som endelig og sidste Instans. Sager indtil 10 ægyptiske Pund er dog gennemgaaende inappellable.

Som fælles og eneste Appelinstant for de af de 3 Tribunaler i første Instans truffne Afgørelser fungerer la Cour d'Appel Mixte, der som øverste Domsmyndighed indenfor Domstolenes Kompetenceomraade svarer til andre Landes Højesteret. Den har sit Sæde i Alexandria og bestaar af 10 fremmede og 6 ægyptiske Dommere; den er delt i 3 Afdelinger, hver med 3 fremmede og 2 ægyptiske Dommere; ogsaa her skal Præsidiets altid beklædes af en Udlænding.

Dommerne er uafsættelige. De udnævnes alle af den ægyptiske Regering; de udenlandske Dommere bringes i Forslag af de respektive Landes Justitsministerier, der fremsender en Liste paa 3 Kandidater, blandt hvilke den ægyptiske Regering træffer Valget. Det samlede Dommerantal, la Cour d'Appel Mixte indebefattet, udgør ikke mindre end 66, og Danmark er i Domstolene repræsenteret ved 2 Dommere.

Det er et meget betydeligt Antal Retssager, der behandles ved Domstolene, nu over 25.000 aarligt. Det Arbejde, der maa præsteres navnlig af de udenlandske Dommere, er da ogsaa ofte overvældende stort, navnlig da det maa koncentreres og forceres stærkt, da Domstolene af klimatiske Grunde holder Retsferie fra 1. Juli til 15. Oktober, saaledes at i Sommertiden kun særligt paatrængende Sager (herunder Sommaire-Sager) finder deres Afgørelse.

Paa Grund af det i Virkeligheden overvældende Antal Sager, bliver Behandlingen af dem ogsaa forholdsvis langsom; der gøres fra Domstolenes Side det mest mulige for at raade Bod herpaa, men der stødes her ofte paa Modstand fra Parternes,

navnlig deres Sagføreres Side. Hurtighed passer ikke til den østerlandske Mentalitet, og Sagførersalærerne staar muligt i proportionalt Forhold til den Tid, Sagens Behandling tager. Salærerne er iøvrigt ofte særdeles store, — i en stor Sag, der procederedes for Foredragsholderen, og som drejede sig om det interessante Spørgsmaal, om et belgisk Selskab med Domicil i Bruxelles, der havde Koncession paa Sporvejsdriften i Cairo, paa Grund af sin Erhvervsvirksomhed i Cairo kunde indstævnes for Domstolene dér, betaltes der efter Sigende Selskabets Sagfører et Honorar paa 10.000 Lst. For at optræde som Sagfører for Domstolene kræves forskellige Eksaminer og Prøver, og Sagførerne, der rekrutteres fra alle de mange forskellige Nationaliteter, der i Ægypten har fundet et gæstfrit Hjem, er ofte af særdeles Dygtighed.

Det store Antal Sager har medført en anden, muligt noget uheldig Ordning, nemlig den, at Processen, skønt formelt mundtlig, støttet paa Skriftveksling, faktisk oftest bliver rent skriftlig, idet Parterne (Sagførerne) blot henholder sig til deres skriftlige Indlæg. Dette gælder dog ikke i de store og betydningsfulde Sager. Det maa herved anføres, at adskillige Grupper af Sager kun vanskeligt egner sig til mundtlig Procedure, — dette gælder f. Eks. Regnskabssager og Sager om fast Ejendom, der paa Grund af manglende Matrikel ofte frembyder uhyre faktiske Vanskeligheder.

Det skal lige nævnes, at det tit er Sager af ganske overordentlig stor Betydning, der finder deres Afgørelse ved Domstolene; Dommervirksomheden frembyder et overordentlig interessant Arbejde, med Sagernes rige Afveksling, med det Indblik, man faar i fremmed Ret og i andre Nationaliteters forskelligartede Kultur og Retstankegang, — Arbejdsstoffet er mangfoldigt og stærkt farvebroget, som selve Livet er det i Ægypten.

For Retsudøvelsen ved Domstolene gælder en særlig Lovgivning, les Codes des Tribunaux Mixtes, udarbejdede i 1875 og i det væsentlige byggede paa de dagældende franske Codes, dog at enkelte Retsregler fra den italienske og belgiske Lovgivning er optaget, ligesom man paa adskillige Punkter har maattet give de udenlandske Forbilleder den fornødne lokale Tilpasning. Men

alt i alt er det fransk Ret, der er gældende for Tribunaux Mixtes, og Retsforhandlingerne foregaar ligeledes praktisk set altid paa Fransk, paa hvilket Sprog Dommene ogsaa affattes. Officielt er ogsaa Arabisk, Italiensk og Engelsk anerkendt som Retssprog, og det er en Selvfølge, at det arabiske Sprog ofte høres i Retten, baade hvor der er Tale om selvmødende Parter, Afhøring af Parter og Vidner m. m., men der maa da altid anvendes Tolke.

Det er en Selvfølge, at i de forløbne 50 Aar adskillige Ændringer og Tilføjelser til Codes Mixtes har fundet Sted, hvoraf enkelte af vidtgaende Betydning, men i det store Hele arbejder man med et sjældent konstant og uforandret Lovstof, der giver en særlig Ensartethed og Fasthed i den foreliggende Domstolspraksis. Paa den anden Side har denne Uforanderlighed medført, at store Dele af Retsomraadet, der i vore Dage er Genstand for indgaaende Behandling fra de europæiske Lovgiveres Side, ikke er blevet lovordnet i Ægypten, som f. Eks. Arbejderbeskyttelsen, den literære og industrielle Ejendomsret m. m. Ulemperne har dog været mere tilsyneladende end virkelige, da Domstolene er overordentlig frit stillede og har Ret til at dømme efter »les principes du droit naturel et les règles de l'équité en cas de silence, d'insuffisance ou d'obscurité de la loi«. Det er derved lykkedes Domstolene at dække de værste af de Lakuner, der findes i den gældende Lovgivning, der iøvrigt ikke kan ændres uden deres egen Godkendelse, saaledes at Domstolene foruden sin dømmende ogsaa har en meget betydningsfuld lovgivende Virksomhed. Det er endeligt ogsaa Domstolenes egne Embedsmænd, der eksekverer de trufne Afgørelser.

Til Slut skal lige endnu anføres, at Domstolene er fuldt suveræne med Hensyn til deres indre Administration, der er den ægyptiske Regering fuldstændig uvedkommende. Dommerne udnævnes ganske vist, som før nævnt, af Regeringen, men Tribunalernes Præsidenter og Vicepræsidenter vælges for hvert Retsaar, fra 1. November til 31. Oktober, af Domstolene selv. Disse ansætter og afskediger alle Retsembudsmænd og Funktionærer, fra højst til lavest, og haandhæver selv Disciplinen indenfor disses Rækker.

FORHOLDET MELLEM DOMMERE OG SAGFØRERE I RETSSALEN.

(Diskussion indledet af Landsdommer C. Bærentsen og Overretssagfører
Henrik Sachs den 31. Oktober 1927).

Landsdommer Bærentsens Theses:

1. Vigtigt, at der fra begge Sider arbejdes hen til at skabe en vis teknisk Tradition.
2. Traditionelle Regler a) virker procesøkonomisk, b) virker præventivt overfor Konfliktsmuligheder, c) værner Retsforhandlingens Værdighed.
3. Reglerne kan næppe — i alt Fald endnu — formuleres skarpt. Meget maa foreløbig være overladt til god Takt.
4. Grundprincip: *sum cuique*. Sagfører og Dommer har hver sit selvstændige Omraade, som skal respekteres. Sagføreren har Ansvaret for Sagens Førelse. Dommeren bør vel vogte sig for at dele dette Ansvar.
5. Under Skriftvekslingen bør Rpl. §§ 337 og 343: »*kort Fremstilling*« nøje overholdes.
6. I Retsmøder under Forberedelsen bør Parterne, saa vidt efter Omstændighederne gør ligt, være repræsenteret af den procederende Sagfører selv eller en Fuldmægtig, der er i Stand til overfor Modparten at tage Stilling til mødende Spørgsmaal.
7. Forberedelsen skal fremmes behørigt, men maa ikke forceres.
8. Sagførere og Dommere bør nøje beregne, hvor lang Tid der maa paaregnes til forsvarlig Domsforhandling. Til uforudsete Omstændigheder, der forlænger Domsforhandlingen udover den beregnede Tid, tages fra Rettens Side ethvert tilbørligt Hensyn.

9. Ved Domsforhandlingen skal Paastand fra begge Sider nedlægges straks.
10. Under Forelæggelsen af Sagen bør — i videst muligt Omfang — Forhaands-Referat af Parters og Vidners Forklaringer undgaas.
11. Den Sagfører, der har Ordet, maa ikke afbrydes i sit Foredrag, bortset fra Rpl. §§ 150—151. Spørgsmaal fra Rettens Side (§ 282) bør stilles bagefter.
12. Ved Afhøring af Parter, Vidner m. m. iagttages Rpl. § 357 I, jfr. § 358 og § 182 I. Rettens Afhøring ifølge § 357 II er efterfølgende og supplerende.

Overretssagfører Henrik Sachs' Theses:

A. *Ad Landsdommer C. Børentsens Theses:*

ad 1—2. Tiltrædes.

ad 3. Visse Regler kan formentlig allerede nu formuleres skarpt, jfr. det følgende.

ad 4. Tiltrædes med særlig Fremhæven af det i Theses 11 og 12 hævdede, og idet det understreges, at Dommerens Deltagelse i Oplysningsarbejdet a) udsætter ham for at miste Retsledelsen, b) bringer hans objektive Stilling til Sagen i Fare, c) distraherer ham i hans Reception.

ad 5—7. Tiltrædes.

ad 8. Tiltrædes med Bemærkning, at det ved Berammelsen bør undgaas at søge at bevæge de Mødende til til at nøjes med mindre Tid end oprindelig af dem ønsket.

ad 9—10. Tiltrædes.

ad 11—12. Tiltrædes med Fremhæven af det hensigtsmæssige i, at Rettens Beføjelser i Henhold til de citerede Bestemmelser i videst muligt Omfang alene udøves gennem Retsformanden.

B. *Egne Theses:*

a) Dommeren bør under Proceduren undgaa at tilkendegive sin Mening navnlig vedrørende

1) den Vægt han tillægger Vidners og Parters Udsagn.

- 2) Vidnernes og Parternes Optræden i det af dem omfor-
klarede Forhold (Ros eller Dadel).
- b) Dommeren bør *saa vidt muligt* undgaa at tilkendegive, at han anser Sagen for tilstrækkelig oplyst, navnlig naar det derved tilstræbes at hindre, at Sagføreren fortsætter den Bevisførelse eller den Kommentering, som han anser for nødvendig.
- c) Dommeren bør være meget varsom i sine Forligsbe-
stræbelser.
- d) Retsplejelovens § 151 bør i videre Omfang — ikke mindst af Hensyn til Rettens egen Værdighed — benyttes til Beskyttelse af Parter, Vidner og Sagførere.

Landsdommer Bærentsens Indledning:

Det har længe ligget mig på sinde, at det vilde være nyttigt, at dommere og sagførere engang imellem samledes for at drøfte deres indbyrdes forhold. Den nye retspleje har kun virket i 8 år, og det er ganske naturligt, at vi på begge sider af skranken endnu ikke har kunnet nå at blive fuldt indøvede til at tilfredsstille de krav, som den nye procesform stiller. Der er utvivlsomt endnu mangler til stede hos begge de klasser af udøvende jurister, hvis kald det er at virke indenfor retssalens vægge. Netop derfor er det sikkert gavnligt, at vi ser forholdene lidt efter for at undersøge, hvor manglerne ligger, og hvad vi kan gøre for at afhjælpe dem. Vi har alle et ansvar for, i hvilken retning udviklingen af retsplejens former kommer til at gå, — netop *vi*, i hvis lod det er faldet at være begynderne. *Er* der skævheder og ufuldkommenheder, så er det bedst at tale rent ud om dem *allerede nu*, for at de ikke skal få lov til at vokse sig fast. Det er bedst at drøfte dem *nu* og ikke vente, indtil måske engang et eller andet ulykkeligt sammentræf af omstændigheder fremkalder en krise. Endnu er vi — dommere og sagførere — (jeg ved da i alt fald ikke bedre) således vendt overfor hinanden, at vi i al fredsommelighed kan tale om tingene.

Jeg kunde nu tænke mig, at en eller anden vilde spørge: men

er det da så vigtigt med *formerne* for samarbejdet i retssalen? Jeg vil hertil svare: ubetinget ja. Det er af mange grunde meget vigtigt, at vi iagttager visse former, og at vi arbejder hen til, at de gode former efterhånden bliver til en fast tradition, som følges *ex opinione obligationis*. Det er bl. a. vigtigt af hensyn til procesøkonomien; gode faste former sparer tid. Det er også vigtigt for vor stands ære; vi er sat til at værne ikke blot den materielle retfærdighed, men også rettens ydre værdighed. De retssøgende og vidnerne og i det hele alle de lægfolk, der udgør vort daglige klientel i retssalen, kommer dér med respekt for dette sted; vi har ansvaret for, at denne respekt ikke svækkes, men tværtimod styrkes. Det er ikke nok med, at vi bærer vor kappe i retssalen; vi bør bære den med værdighed og med bevidstheden om, at det er os, der skal give kappen dens værdi, og ikke omvendt.

Jeg går da ud fra, at man er enig med mig i, at der er visse grænselinier, som vi ikke bør overskride. Men *hvilke?* Det er nu for det første klart, at vi ikke kan nøjes med de grænser, som Retsplejeloven drager. Ser vi på dens bestemmelser om *dommere*, indeholder den praktisk talt ingen andre forskrifter end reglerne i § 48 om, at dommeren ikke må udvise »utilbørligt eller usømmeligt forhold«, og i § 767 om, at dommeren under afhøring af den sigtede i en straffesag skal tiltale ham »med ro og værdighed«. Den sidstnævnte regel hører nu rigtignok til den mængde af ganske urimelige overflødigheder, som Rpl. efterhånden er bleven fuld af, og som sikkert ikke har anden virkning end, at måske en eller anden ganske ung juridisk student kunde finde på at spekulere over, om man nu skal slutte *e contrario* eller analogisk fra dem. Går vi til *sagførerne*, viser det sig, at Rpl. har haft adskilligt mere omtanke for dem end for dommerne. § 133 pålægger dem »med flid og troskab at udføre de dem betroede forretninger«, »at fremme de dem betroede retssager med den hurtighed, som tilfældets beskaffenhed tillader«, at afholde sig fra at »forhale sagerne« og fra »usømmelig tale og skrivemåde for retten«. § 143 lægger dem på sinde at udvise »hæderlighed, nøjagtighed og pålidelighed«. § 150 minder dem om, at ingen må tage ordet under retsforhandlingen

uden retsformandens tilladelse, og at formanden kan fratage den part ordet, som ikke vil rette sig efter hans ledelse, og § 151 forudsætter som noget ikke ganske utænkeligt, at der endogså kan blive tale om at udvise en sagfører af retssalen. § 821 punkt 3 tænker sig, at en valgt forsvarer i en straffesag kan ville modvirke undersøgelsen på forskellig måde, og derfor midlertidig må udelukkes fra deltagelsen i retsmøder under forundersøgelsen.

Endelig har vi jo straffebestemmelserne i § 327 for sagførere, og bestemmelserne i §§ 321 og 322 for sagførere og for dommere i en underinstans, om ansvar for omkostninger, forårsagede »ved pligtstridig opførsel«. Disse bestemmelser anvendes jo imidlertid kun, om jeg så må sige, ved mere højtidelige lejligheder og hører således ikke til det daglige apparat.

Loven lader os, som det vil ses, på væsentlige punkter i stikken. Og det er kun godt, at vi således befinder os på et felt, der er overladt til den naturlige udvikling og til regulering ad sædvanens vej. De forhold, det drejer sig om, er af den beskaffenhed, at kun erfaringen kan lede til at finde de rigtige regler, og de frembyder tillige i flere henseender sådanne vanskeligheder, at det er svært at formulere reglerne med skarphed. Grænserne må sikkert på visse strækninger nødvendigvis blive flydende.

De bidrag, som den enkelte — være sig sagfører eller dommer — kan yde til reglernes udformning, vil efter sagens natur være begrænsede. Enhver må bygge på *sin* erfaring. For mit eget vedkommende er mine opfattelser byggede på erfaringer, så at sige udelukkende fra civilprocessen og specielt fra sager, behandlede i 1. instans ved landsret. Jeg har i de forløbne 8 år haft at gøre med c. 4200 sager og med proceduren i antagelig henved 3000 sager. Det er altså et begrænset område, fra hvilket jeg har de erfaringer, hvorpå jeg støtter mine theses, og jeg må bede dette holdt i erindring. Det må endvidere erindres, at det er et forholdsvis begrænset antal af sagførere, der overhovedet giver sig af med landsretsprocedure, og mange af dem giver desuden kun nu og da møde. Mit iagttagelsesmateriale er altså til en vis grad behæftet med den mangel, der altid klæber ved

«de små tal». På den anden side er der måske *det* gode ved mit materiales begrænsning, at det er nogenlunde ensartet og mulig kan gøre det lettere at begrunde regler, som kan være brugelige for processer af den særlige beskaffenhed, som jeg har haft at gøre med. Hvor vidt disse regler så kan finde anvendelse *udenfor* dette område, — derom må andre og kyndigere dømme.

Ved den nærmere gennemgang af emnet vil jeg først søge at opstille visse almindelige grundsætninger, der forekommer mig at være fælles for processen i dens helhed, både forberedelsen og domsforhandlingen, og derefter gå over til de to nævnte afsnit.

Når man vil søge at finde den almindelige grænselinie mellem sagføreres og dommers opgaver indenfor den enkelte retssag, synes opgaven på forhånd såre let. Sagførerens kald er at føre sagen, dommers at dømme. Det påhviler *sagføreren* at samle processtoffet, finde beviserne og føre dem frem, og i det hele at forelægge sagen så omhyggeligt gennemarbejdet som muligt, såvel fra den faktiske som den retslige side. Det påhviler *dommeren* med størst mulig agtpågivenhed at lytte til og se på, hvad sagførerne forelægger, nøje overveje det og derefter træffe afgørelse. Grundsætningen er altså: *sum cuique*. Men livet opererer nu engang ikke med begreber. I det praktiske liv har vi ikke at gøre med en begrebs-sagfører og en begrebs-dommer, men med mennesker, udrustede med meget forskellige egenskaber. For først at tage *sagførerne*: der er en himmelvid forskel mellem den ældre, livserfarne, trænede, kundskabsrige, retskyndige, måske endog højtbegavede sagfører og så den unge, i livet og processen endnu lidet bevandrede, mulig ængstelige begynder, — og imellem yderpunkterne er der en uendelig lang række nuancer. Processerne former sig derfor yderst forskelligt under de forskellige sagføreres hænder. Og på lignende måde med *dommerne*: det kan heller ikke for deres vedkommende være anderledes end, at deres forskellighed i alder, erfaring, skarpsindighed og juridisk dygtighed må øve sin virkning på den måde, hvorpå de kommer til at optræde. Og så er der temperamentet! den ene jurist er af natur og begavelse nærmest anlagt for den olympiske kontemplation, den anden for den energiske kamp for, hvad

han nu anser for ret. Mange andre differentieringer kunde man jo nævne.

Under det meget nære og intime samarbejde, som den moderne retspleje, med fuldt gennemført umiddelbarhed, henviser dommere og sagførere til, er det umuligt at dølge sin natur, og det er heller ikke meningen, at man skal gøre det. Vi skal ikke anlægge masker. Men vi bør holde os visse leveregler for øje for at undgå konflikt. At vi bør vise gennemført høflighed og — helst — elskværdighed, er en selvfølge. Vi bør fremfor alt vise respekt for hinandens opgaver. Måske er fristelsen til grænseoverskridelser størst for dommeren. Det kan f. eks. være en fristelse, når man står overfor en sagfører, som synes en at famle og måske tage helt forkert på det, at hjælpe lidt til. Jeg tror, dommeren gør klogt i altid at huske på, at parternes retligheder og pligter er uadskilleligt forenede, og at det alene må tilkomme den sagfører, parten har valgt, at føre sagen. Han bør have æren, hvis han fører sagen godt, og ansvaret, hvis han gør det dårligt. Dommeren må vel vogte sig for at overskride sin kompetence på dette punkt og komme ind på noget, der smager af *official-maxime*.

En anden leveregel, der måske også har nærmest adresse til dommeren, er den: tænk dig, at det nu var dig, der stod som sagfører! hvordan vilde du da ønske, at dommeren optrådte overfor dig? eller: lad mig vende sætningen mod sagførerne: tænk dig, at det nu var dig, der sad som dommer: hvordan vilde du da ønske, at sagførerne optrådte i denne sag? — Jeg skal ikke forfølge sætningen videre, men kun sige, at jeg tror, den er et brugeligt husmiddel; jeg kan af egen erfaring anbefale at tage en lille pille af det engang imellem.

Jeg går over til *forberedelsen* af sagerne. Skriftvekslingens indhold skal jeg lade ligge: det vedrører ikke vort egentlige emne. Kun een ting vil jeg gerne have lov til at lægge på sinde: skriv så kort, som det på nogen måde kan forenes med processens krav! frist ikke *dommerne* til at læse for meget! husk på, at processkrifterne *kun* er til for at *forberede* domsforhandlingen og navnlig gøre det klart for *modparten*, hvad det er, sagen drejer sig om, men *ikke* for at sætte dommeren ind i sagens sam-

menhæng! Der syndes endnu ikke helt sjældent imod denne regel. Lad ikke dette få lov til at brede sig! det rummer en fare for vor gode mundtlige retspleje, der også fra andre sider trues af farer.

Det er bekendt, at vi ved Østre Landsret har afkortet skriftvekslingen ved at tage en mundtlig konference mellem retten og parterne på første tægtedag. Om denne praxis har fæstnet sig så stærkt, at den er blevet sædvane, skal jeg lade være usagt; men jeg erkender, at der fra rettens side øves en vis pression for at befæste den indførte praxis ved at fremsætte ønske om, at parterne under forberedelsen er repræsenterede af de sagførere, der skal procedere sagen, eller i alt fald af personer, der er inde i den. Der rummes her en mulighed for konflikt, idet det ikke er givet, at retten har magtmidler til at gennemføre sit ønske, og man må derfor altid i dette spørgsmål fare med nogen lempe. Det er forholdsvis sjældent, at den mødende ikke »kan« sagen og er i stand til på stedet at konferere med modparten om den, men det hænder dog. Nogen virkelig modstand mod rettens anmodning vedrørende dette punkt har jeg egenlig aldrig mærket, men jeg vil henstille til vore ærede kolleger af skranken, om de ikke vil støtte os, således at vi måske kunde nå dertil, at den nævnte praxis blev en uskreven lov. Jeg føler mig overbevist om, at det vilde lette og fremme sagerne endnu mere, end det hidtil er lykkedes.

Med hensyn til forberedelsen har jeg i øvrigt ikke meget at tilføje. Jeg tror, at vi i den henseende i virkeligheden herhjemme står på et meget hæderligt standpunkt, også når vi vil sammenligne os med de udenlandske domstole.

Jeg kan henvise til en statistik, jeg har givet i Svensk Juristtidning 1926 pag. 264, og som efter min mening viser, at sagerne fremmes med al ønskelig hurtighed. Jeg vil ved denne lejlighed kun fremsætte en lille advarsel, nemlig mod, hvad jeg vil kalde: statistisk nervøsitet. Vi må ikke glemme, at vor statistik i retsmaskineriet kun bør virke som kontrolmanometeret på dampmaskinen. Forberedelsen er — for at blive i billedet — kun det stadium, hvor man fylder vand på lokomotivet og fyrer op under kedlen, og det skal man vel skynde sig med, men man må

ikke forhaste sig. En sag vindes aldrig ved blændende veltalenhed, men den vindes ved oplysninger. Dette er ikke nogen ny lære, som den moderne retspleje har bragt for dagen, men en ældgammel sætning. En af mine læremestre i de unge dage, afdøde højesteretssagfører Shaw, fortalte mig (og det var noget af det første, han indprentede mig), at hans læremester, vistnok advokat Liebe, havde lært ham (som noget, han igen havde fået fra *sin* læremester), at det, der kræves for at vinde en sag, er først: oplysninger, og dernæst: oplysninger, og endelig: oplysninger. Og dette er jo noget, vi alle har haft rig lejlighed til at se, er fuldkommen rigtigt. Under mundtlig retspleje er det endog af ganske særlig betydning, at der gives fornøden tid under forberedelsen til at fremskaffe alle fornødne oplysninger. Den moderne proces kræver nemlig, for at kunne løse sin opgave, den størst mulige *koncentration* under domsforhandlingen, og dette kan man ikke nå, medmindre forberedelsen foregår med ro og omtanke. Også i processen gælder gamle feltmarskal Moltkes sætning: »bereit sein ist alles«. Lad os altså ikke være nervøse! lad os med sindsro se på, at der imellem den masse tog, vi expederer, engang imellem er et sværlastet godstog! lad os ikke køre, førend det meldes, at toget er i orden!

Ved forberedelsens slutning er der en lille ting, som jeg tror, man gør vel i at passe nøje på, nemlig at ofre den fornødne tid og opmærksomhed for at udregne, hvor lang tid man skal reservere til domsforhandlingen. Også på dette punkt bør man vogte sig for nervøsitet. Det er efter min mening forkasteligt fra retens side at søge at presse en sagfører til at nøjes med en kortere tid under domsforhandlingen, end han angiver at have brug for. Der bør vises tålmodighed; vi er jo ikke alle lige hurtige og kortfattede, og også de langsomme og vidtløftige har en vis ret.

Men selv med den størst mulige omhyggelighed ved domsforhandlingens planlægning er det undertiden uundgåeligt, at den aftalte tid ikke strækker til. Der indtræffer jo stundom overraskelser under domsforhandlingen. Det må være en selvfølge, at der tages alt fornødent hensyn hertil. Det kan selvfølgelig være kedeligt for os dommere, at vi engang imellem ikke bliver færdige med en sag til det beregnede klokkeslæt, men det er vist

i reglen ti gange værre for vedkommende sagførere. Vi bør desuden huske på, at domsforhandlingen i en borgerlig sag ofte er en meget alvorlig ting for de *parter*, hvis sag det er; de har en ganske selvfølgelig ret til, at *deres* sag behandles med omhu, og de må *aldrig* få det indtryk, at vi tilsidesætter denne ret.

Jeg går over til *domsforhandlingens teknik*. De theses, som jeg har søgt at formulere, vedrørende denne del af vort emne, vil måske forekomme mine ærede tilhørere ret ubetydelige, ja måske endog banale. En nærmere overvejelse af forholdet vil dog mulig klargøre, at disse theses ikke er ganske værdiløse. Når jeg har stillet dem, er det, fordi det sikkert navnlig er denne del af processen, der åbner muligheder for konflikter mellem dommere og sagførere; jeg har derfor ment, at det kan være rigtigt at søge at udforme nogle simple sætninger som grundlag for diskussionen om denne del af emnet. At mine theses udtømmer emnet eller er så klippefaste, at de ikke tåler lempelser og tilføjelser, skal jeg være den sidste til at påstå.

Min første thesis (punkt 9) kan jeg gå let hen over. Den overholdes vist næsten altid automatisk. Jeg nævner den kun for at få lejlighed til at pege på, at det selvfølgelig er nødvendigt, at man *straks* får processens *rammer* slået fast. For øvrigt påbyder Rpl. § 367 II jo udtrykkelig denne fremgangsmåde, og overholdelsen spiller en vis rolle, idet sagsøgeren ifølge § 279 III ikke ensidig kan hæve sagen efter mundtlig at have nedlagt sin påstand.

Min anden thesis (punkt 10) kræver derimod vistnok nogen nærmere begrundelse, så meget mere som dens rigtighed vistnok ingenlunde er almindelig anerkendt, hverken herhjemme eller i udlandet.

Det er meget hyppigt, at man hører den forelæggende sagfører eller modparten give en detailleret fremstilling af, hvad parten eller vidner vil forklare. I de første år efter Rpl.s ikrafttræden tillod jeg mig, når jeg kunde mærke, at det bar derhen, at afbryde vedkommende sagfører og henstille, at han så vidt muligt overlod til parten og vidnerne *selv* at forklare retten, hvad

de måtte kunne oplyse om sagens sammenhæng. Jeg mener også at have haft den formelle hjemmel dertil i Rpl. § 150, hvorefter det påhviler retsformanden at drage omsorg for »så vidt muligt at fjerne alt, hvad der til unytte trækker forhandlingen i langdrag«, såvel som i § 368, hvorefter det er hovedreglen, at parterne før bevisførelsen skal indskrænke sig til *kortelig* at fremstille sagens *hovedtræk*. Ikke sjældent har jeg haft den tilfredsstillende, når jeg har haft lejlighed til at drøfte dette spørgsmål med sagførere, at de har givet mig ret i min opfattelse, — i alt fald indtil en vis grad. Men jeg erkender, at jeg efterhånden er kørt træet. Det er mit indtryk, at jeg står ret ene med min mening; thi hvis det ikke var således, vilde det ikke så ofte, som det virkelig er tilfældet, kunne ske, at jeg må høre på denne detaljerede forhånds-gennemgang af, hvad sagføreren bebuder, at man om et øjeblik vil få at høre af parten eller vidnerne. Jeg er, som sagt, kørt træet og finder mig nu i reglen med sindsro i denne, efter min mening tidsspildende, metode og har efterhånden indstillet mig derpå ved kun tilsyneladende med spændt opmærksomhed at lytte til referatet. Imidlertid er jeg stadig af den samme mening og vil gerne ved denne lejlighed have lov til at bryde en lanse for den.

Der er væsentlig 4 grunde, hvorfor jeg finder metoden forkastelig. For det første, fordi det er unyttigt — og altså ren tidsspilde — at lade retten høre den samme fremstilling to gange. For det andet, fordi den direkte forklaring naturligvis altid er bedre end den indirekte. For det tredje, fordi forhånds-referatet — i alt fald for mig — i ikke ringe grad svækker beviskraften af partsforklaringen. Man kan mene om denne, hvad man vil, — mange mener jo, at partsforklaringer både af objektive og navnlig subjektive grunde er upålidelige —, men det kan næppe omtvistes, at den dommer, der har set parten sidde bagved sagføreren og høre på dennes fremstilling af, hvad parten har fortalt ham, — den dommer vil lettelig under partens afhøring komme til at sidde med den bagtanke: mon nu parten siger sådan, fordi det efter hans opfattelse er sandhed, eller er det, fordi han lige har hørt, at sådan mener hans sagfører, at han vil forklare, og fordi han deraf har fået den opfattelse, at den forklaring vil være

den, som stiller ham i det bedste lys? — Og endelig for det fjerde: metoden indeholder altid den fare, at forklaringen under afhøringens krydsild kan komme til at lyde ganske anderledes end ventet. Det hænder jo endog, at resultatet bliver, at en part eller et vidne afsløres som den, der har løjet eller i alt fald i utiladelig grad farvet den fremstilling, som sagføreren har fået, og sligt vil naturligvis give bagslag.

For at resumere: forhåndsreferatet er unyttigt, ufuldkomment, svækkende for forklaringens beviskraft og under visse omstændigheder endog meget farligt for klienten.

Som modgrunde hører man undertiden anført, at metoden er nødvendig, dels for at give retten billedet af den faktiske sammenhæng, og dels for at give dette billede den for klienten favorable retouche.

Til det sidste vil jeg sige, at dette beror på en misforståelse. Så naive er vi dommere dog ikke. Og hvad det første argument angår, ligger svaret lige for: der findes faktisk sagførere, som det er en fornøjelse at høre, når de med ganske få ord fremstiller sagens hovedtræk og forbeholder alt videre til bevisførelsen. Det er naturligvis en kunst at begrænse sig, men der er dem, der kan udøve den.

Jeg beder undskyldte, at jeg har opholdt mig så længe ved dette punkt; det er nu engang blevet en af mine kæpheste.

Den næste thesis (punkt 11) er efter min mening af nogen vægt, fordi den søger at fiksere et af de vanskelige balancepunkter mellem dommere og sagførere.

Jeg støtter den dels på en deduktiv betragtning, dels på min erfaring.

Rpl. § 148 II gør det til pligt ved den mundtlige forhandling at benytte frit foredrag. Med pligten følger også en ret. Enhver, der har givet sig af med at udarbejde et foredrag, véd, at det ingenlunde altid er let at få det stillet således op og gennemarbejdet, at det er tilfredsstillende for en selv, og man kan egenlig kun gøre det, når man véd sig nogenlunde sikret imod, at en tilhører bryder ind med spørgsmål. Dobbelt vanskeligt er det, når man risikerer, at afbrydelsen *enten* røber, at tilhørerer er af modsat mening, og at man altså har talt forgæves, *eller*

den viser, at ens tilhører er henne i en helt anden tankerække, end man selv er. Allersværest synes jeg, det må være, når en taler er udsat for at *skulle* besvare spørgsmål, der afbryder hans egen tankegang. Nu er det jo meget vanskeligt, ja ofte praktisk talt umuligt for en sagfører at forholde sig passiv overfor afbrydelser eller spørgsmål fra rettens side under hans foredrag; han vil hyppigt være nødt til, alene af hensyn til sin klients interesse, at følge den tankegang, der ligger til grund for afbrydelsen, og at besvare spørgsmålet. Men han er derved udsat for at få et måske omhyggeligt gennemtænkt foredrag hakket i stykker. Det kan han umuligt være tjent med. Men heller ikke retsplejen kan være tjent med det. Det er en fælles interesse for dommere og sagførere og for retsplejen i det hele, at sagførerne gør deres yderste for at forelægge sagerne på en omhyggelig og klar måde, og alt, hvad der kan modvirke denne interesse, bør undgås. Jeg mener derfor, der er grund til at fremhæve sagførerens ret til at holde sit foredrag i frihed. Naturligvis skal man ikke »presse« den opstillede thesis; det må f. ex. sikkert være tilladt modparten at gribe ind for kortelig at gøre opmærksom på, at et eller andet faktum er in confesso, eller modparten eller en dommer at bede en eller anden sætning gentaget. Sligt mener jeg, følger af, hvad jeg har kaldt »god takt«.

Min sidste thesis (punkt 12) siger jo i virkeligheden kun, hvad Rpl. påbyder. Jeg stiller den dog, fordi jeg anser det for at være af allerstørste vigtighed for den heldige udvikling af vor borgerlige retspleje, at der på dette punkt opsættes et skilt med advarsel om, at man her er i nærheden af mosegrund og bør vogte sig for at træde udenfor den afstukne sti. Afhøringen *er* og *skal være* sagførernes opgave, og det *er* og *skal være* en *ordnet* afhøring med modafhøring, genafhøring o. s. v. Dommerens opgave ligger i andet plan. *Hvorfor* Rpl. har ordnet det således, er det overflødigt her at udvikle. Hvad jeg vil fremhæve, er kun dette, at det både for dommeres og sagføreres skyld er meget vigtigt at holde på, at ikke dommerne, men sagførerne, disse hver for sig, har initiativet og ansvaret ved bevisførelsen. Dommeren bør ikke lade sig friste til af egen drift at overtage afhøringen, men vente, til sagførerne er færdige. Der kræves måske undertiden

en vis resignation hertil, men den vil i det lange løb lønne sig. De vanskeligheder, som nogle sagførere unægtelig endnu har ved at foretage afhøringen på effektiv måde, skyldes vistnok for en stor del mangel på øvelse. Vi hør vise tålmodighed og give de uøvede lejlighed til at prøve deres kræfter. Kun derved kan vi nå til at få gennemført på fuldt effektiv måde de fortræffelige afhøringsregler, som Rpl. giver, og få aflastet dommerne for selve afhøringen, således at de får ro til at vie sig deres egenlige opgave: at veje de beviser, som parterne fører frem.

Til allersidst vil jeg nævne en konfliktmulighed, som det ikke står i dommernes og sagførernes magt at fjerne, og som derfor egentlig ligger udenfor vort emne, men som efter mit skøn er af den vægt, at man ikke kan forbigå den. Jeg sigter herved til den ordning — eller mangel på ordning — at Rpl. ikke stiller andre særlige krav til de landsdommere, der skal fungere som retsformænd udenfor nævningesager, end alder. Og det åbenbart med velberåd hu. Udkastet af 1899 var dog af den mening, at det, som motiverne udtrykker det, er et vanskeligt og byrdefuldt hverv at være formand i en afdeling for straffesager, men udkastets regel om udvælgelse af særlige formænd for kriminalafdelingerne blev ved Rpl. ændret derhen, at der kun vælges særlige formænd for behandling af nævningesager og andre sager, når de undtagelsesvis behandles uden for Landsrettens sæde. Ellers er det, som § 4 siger, »det efter embedsalder ældste tilstedeværende medlem af retten«, der i formandens forfald træder i hans sted, med andre ord: fungerer som retsformand. Denne regel er efter min mening højst uheldig. Det hviler på et fuldstændigt fejlsyn, hvis man tror, at det er et forholdsvis let og byrdefrit hverv at være retsformand i borgerlige sager, og det hviler på en miskendelse af, hvad den borgerlige retspleje kræver. Rpl.s regel bringer en næsten på den spøgefulde tanke, at den må være en reminiscens fra Darwin's lære om »*natural selection*« og »*survival of the fittest*«. Min erfaring byder mig at sige, at man bør forandre denne regel og gå over til valg efter kvalifikationer, og da jeg efter naturens orden vel kan vente om ikke altfor lang tid at være emeritus, kan jeg forhåbenlig udtale dette uden at blive mistænkt for egoisme. Men

som sagen for øjeblikket står, må jeg holde for, at vi, der som retsformænd har med borgerlige sager at gøre, er nogenlunde angerløse, hvis vi fejler i udførelsen af vort hverv; det er jo naturen, der har sat os til dette.

Hermed skal jeg slutte. Mine bemærkninger står helt og holdent for min egen regning og har ingen som helst autoritativ karakter. Jeg har villet udtale mig ganske frit og har ikke rådført mig med nogen kollega; det er derfor meget muligt, måske endog sandsynligt, at mine meninger på adskillige punkter ikke har tilslutning hos ærede kolleger blandt dommerne. Men det er jo en dommers pligt at danne sig sin egen mening, og jeg har ment at skyldte mine ærede tilhørere at give dem *min* opfattelse.

Overretssagfører Henrik Sachs' Indledning:

Den, der betragter et godt Forhold mellem Dommer og Sagfører som en af den mundtlige Retsplejes fundamentale Forudsætninger, har ikke uden Beklagelse kunnet iagttage Tegnene paa en vis latent Spænding i dette Forhold, i hvert Fald forsaa-vidt angaar Østre Landsret, hvorfra jeg hovedsagelig henter mine Erfaringer.

Fænomenet, som man til at begynde med helst vilde se som Udslag af Overgangstidens selvfølgelig Usikkerhed paa begge Sider af Skranken, truede med at blive indgroet Vane. Den Mening bredte sig indenfor Sagførererkredse, at der var en afgørende Modsætning mellem Sagførerstandens og Dommerstandens Opfattelse af den naturlige Grænselinie mellem de to Faktoreres Virkeomraade; nærmere bestemt, man havde en Følelse af, at Dommerne mente sig baade berettigede og forpligtede til at bidrage til Oplysningsarbejdet i Sagen ud over, hvad Sagføreren ansaa for stemmende med Lovens Aand og med en naturlig Arbejdsdeling, og endvidere, at Beføjelsen efter Retsplejelovens § 150 blev benyttet udover hvad der var rimeligt.

Ogsaa andre Forhold gav Mand og Mand imellem Anledning til Kritik, men det kan næppe betvivles, at for de fleste stod det

her fremhævede Moment som den egentlige Grundskade. — Der skete saa fra Enkeltmands Side Henvendelse til Sagførerraadet, Standens naturlige Talsmand i slige Anliggender, og Raadet overgav Sagen til Udvalgsbehandling. I Erkendelse af, at privat Initiativ maaske kunde udrette mere end det noget tungt virkende officielle Organ, tog Sagførerforeningen af 1924 (som bekendt en frivillig Sammenslutning indenfor Sagførersamfundet) Spørgsmaalet op ved et Møde, der blev afholdt i afvigte Marts Maaned, og hvor jeg havde den Ære at indlede Diskussionen. Man havde allerede den Gang erfaret, at ogsaa Juridisk Forening paatænkte at gøre Spørgsmaalet til Genstand for en Debat, men man fandt det rigtigt, at det først kom under Diskussion indenfor Sagførernes egen Kreds, *dels* for at naa til Klarhed over, hvad der ud fra et Sagførersynspunkt kunde ønskes anderledes, *dels* og ikke mindst for gennem en saadan Diskussion indenfor Standens egne fire Vægge at klargøre sig, hvilken Andel Sagførerne selv havde i den formentlig uheldige Tilstand. Diskussionen ved den nævnte Lejlighed bidrog væsentligt til at klare Begreberne, og til at arbejde videre med Sagen nedsattes et Udvalg bestaaende, foruden af Aftenens Indleder, af Overretssagfører Axel Bang og Højesteretssagfører Fich. Dette Udvalg traadte i Forbindelse med Sagførerraadsudvalget og udvekslede Tanker med dette. — De Bemærkninger, som jeg i Aften fremsætter, staar derfor vel for min egen Regning, men jeg mener at kunne fremhæve, at de bygger paa en Opfattelse, der er klarat gennem indgaaende Drøftelser indenfor Sagførerstanden, og at jeg derfor tror at turde tillægge dem en noget bredere Basis end Enkeltmands Udtalelser i Almindelighed kan paaheraabe sig, og som jeg da ogsaa har anset det for nødvendigt at kunne støtte mig til, inden jeg efterkom mine Kollegers og Foreningens Opfordring til at være den ene af denne Aftens Indledere.

Ved den nysnævnte Lejlighed i Sagførerforeningen af 1924 sluttede jeg min Fremstilling med den Udtalelse, at jeg følte mig overbevist om, at det store Flertal af Dommere i Østre Landsret vilde være enig i Sagførerstandens Opfattelse af Normerne for Dommeres og Sagføreres indhyrdes Forhold. Landsdommer Bærentsen's Foredrag her i Aften har formentlig retfærdiggjort

denne Opfattelse. Ganske vist tog Landsdommeren den udtrykkelige Reservation kun at tale paa egne Vegne, men jeg er vel næppe for dristig, naar jeg ser hans Udtalelser som Udtryk for en udbredt Dommeropfattelse. I hvert Fald har Foredraget overflødiggjort en Række af de Bemærkninger, som jeg i sin Tid fremsatte i Sagførerforeningen, og som jeg kunde have tænkt mig at gentage ved denne Lejlighed.

Uden Forbehold kan jeg slutte mig til, hvad der er udtalt i Landsdommer Bærentsens 2 første Theses. Ja, efter min Mening er en fast teknisk Tradition ikke blot vigtig, men af de i Thesis 2 anførte Grunde afgørende nødvendig for en behørig mundtlig Retspleje, og jeg mener i Modsætning til, hvad der udtales i Thesis 3, at det allerede nu kan lade sig gøre paa visse Punkter at opstille faste Regler. For ogsaa i denne Henseende at følge det af Landsdommer Bærentsen proklamerede Princip *suum cuique*, vil jeg begynde med at understrege, at det hos os Sagførere er en udbredt Anskuelse, at der trænges til fastere Regler for vor Optræden i Skranken, og til en langt sikrere Procedure-Teknik. Vi har i Virkeligheden, og det gælder efter min Erfaring ved alle Retter, endnu meget at lære i denne Henseende, men det vilde føre alt for vidt ved denne Lejlighed at komme nærmere ind derpaa. Jeg skal antydningvis kun bemærke, at man kan se selv fremragende Advokater »synde« mod Sætninger, som forekommer mig at være fundamentale, saasom den, at Sagføreren aldrig bør udtale personlig Vidnesbyrd, medens han staar i Skranken, ej heller bør give sig af med at bedyre sin personlige Overbevisning. Sagføreren maa efter min Opfattelse huske paa, at i det Øjeblik, han ifører sig Kappen, forsvinder hans Privatperson, og han bliver en offentlig Funktionær. — Jeg oplevede for nogle Aar siden ved et Forhør i en Underret, at Sigtede (det var i en lille Provinsby) stadig tiltalte Dommeren ved Navn (Herr Olsen); da Dommeren havde paahørt dette nogle Gange, sagde han med megen Ro og Værdighed: »Jeg maa gøre Dem opmærksom paa, at naar jeg sidder her, er jeg ikke Herr Olsen, men Dommer.« Det samme Princip gælder eller rettere sagt burde gælde for Sagførere. Det respekteres desværre langt fra altid af os selv, man kan godt høre saadanne Bemærkninger

som, »den ærede Modpart har dog ellers ved andre Lejligheder forfægtet andre Anskuelser«, og lign., efter min Mening absolut forkasteligt, men jeg skal ikke komme nærmere ind herpaa, blot gøre den Indrømmelse, at naar vi Sagførere saa ofte i den almindelige Opfattelse og ogsaa hos Dommere identificeres med den Sag og den Part, vi repræsenterer, saa kan vi i første Række takke den Slags, som jeg vil kalde det, processuelle Unoder derfor.

Hvad Thesis 5 angaar, da er jeg enig i, at Skriftvekslingen burde være kort; naar den ikke altid er det, har Sagføreren næppe i første Række Ansvaret herfor, thi i og for sig bryder vi os ikke om at skrive mere end højst nødvendigt. Men hvis Domsforhandlingen undertiden har faaet et noget kaotisk Forløb — og at det hænder, vil selv den mest velvillige ikke kunne bestride — saa vil Sagføreren ikke sjældent, naar han ser Dommen, faa det Indtryk, at Skriftvekslingen under Voteringen og ved Præmissernes Affattelse har været Dommernes faste Holdpunkt. Det er maaske et forkert Indtryk, men Anskuelsen er ret udbredt, og det er blandt andet den, der har ført til, at den forsigtige mener at burde gardere sig ved en udførlig Fremstilling i det skriftlige Grundlag; i samme Retning virker det, hvis Sagføreren har været ude for den Oplevelse at faa Følelsen af, at Dommeren møder med en vis Forhaandsopfattelse af Sagen, baseret netop paa Skriftvekslingen. Faar en Sagfører den Opfattelse, at Skriftvekslingen kan faa Betydning i saa Henseende, saa vil han anse det for sin Pligt gennem en udførlig Udvikling at gøre sit til, at det Indtryk, Dommeren faar ved at læse Forberedelsen, bliver saa gunstigt som muligt for hans Mandant.

Landsdommer Bærentsens Theses 6 og 9 har jeg intet at bemærke til, og hvad Thesis 10 angaar, da er jeg i Princippet enig, men maa understrege den Vanskelighed, som Gennemførelsen frembyder, idet der jo ikke kan opstilles nogen fast Afgrænsning mellem en fyldestgørende Sagsfremstilling og et udførligt Referat, navnlig af Partsudsagnet, som jo dog ikke sjældent vil være det, som afgiver det eneste Grundlag for Sagføreren's Standpunkt.

Men jeg anser det som sagt ogsaa for det rigtigste, at Sagen begynder med en ganske *kort* Redegørelse, at man dernæst paa-

hører Bevisførelsen, og at Turen derefter kommer til den egentlige Procedure, men hvis Retten vil have dette gennemført, saa maa den ogsaa i langt højere Grad end det nu sker, erkende, at der kræves en egentlig Procedure, naar Bevisførelsen er endt. Ikke helt sjældent mødes Sagføreren, naar Afhøringen er til Ende, med en Bemærkning om, at nu har Dommerne jo hørt baade Parter og Vidner, saa nu vil Sagføreren vist kunne fatte sig i største Korthed, og den Sagfører, der ikke retter sig efter denne tydelige Henstilling, vil ofte have følt, at man betragter ham som den, der øder Tiden. Det er naturligvis rigtigt, som Landsdommer Bærentsen har fremhævet, at en Sag ikke vindes ved Veltalenhed og heller ikke bør vindes ved Veltalenhed, men vindes paa Oplysninger, men her maa jeg dog understrege, at Advokatur er noget andet og mere end blot dette at fremskaffe Oplysninger, Sagen maa ikke blot oplyses, men ogsaa belyses. Det er netop den dygtige Advokats Opgave ved sin Veltalenhed og ved sin Fremstillingsevne at give de fremskaffede Oplysninger den rette Baggrund og den rette Belysning. En værdifuld og ganske afgørende Oplysning kan undgaa Rettens Opmærksomhed eller dog undlade at gøre det behørigt Indtryk, hvis den paa-gældende Sagfører ikke forstaar sin Gerning, hvis han forsømmer at fremdrage og kommentere Oplysningen paa rette Maade. Danske Dommere er med Rette paa Vagt mod at lade sig imponere af Fraser og Tirader, men de bør ikke af denne naturlige Vagtsomhed lade sig forlede til, hvad man undertiden har Indtrykket af, at betragte Oplysningsmaterialets Fremskaffelse som det ene afgørende og betragte Sagføreren's Kommentarer og Argumentationer som noget, Retten ikke har Brug for, men nok paa egen Haand kan klare.

Overfor Thesis 10 slaar jeg altsaa fast, at det udviklede Princip forekommer mig fuldkommen rigtigt, men at det ikke vil være muligt at gennemføre dette i Praksis, med mindre man hos Dommerstanden møder en almindelig Erkendelse af, at Bevisførelsen kun er en forberedende Handling, og at den som sit naturlige Supplement normalt kræver en Fremstilling og Udredning fra Sagføreren's Side.

Inden jeg definitivt gaar ind paa det Omraade, som jeg alle-

rede nys strejfede, nemlig de Krav, som vi mener at maatte stille til Dommerne, skal jeg endnu kun herøre, at den Bemærkning, som jeg i den skriftlige Forberedelse gjorde til Thesis 8, jo allerede gennem Landsdommer Bærentsens Foredrag er bragt in confesso, og der er derfor ingen Anledning for mig til yderligere at opholde mig derved.

I Theses 4 og 11 udtrykker Landsdommer Bærentsen saa klart og udtømmende det, der ogsaa er Sagførerstandens Mening, at yderligere Bemærkning for saa vidt kunde synes overflødige.

Men selve dette, at Sætningen udtales, er jo Udtryk for, at det ikke er givet, at dens Rigtighed anerkendes fra alle Sider, og i hvert Fald en Erkendelse af, at den ikke ubetinget efterleves; derfor maa være tilladt at fremkomme med en noget nærmere Motivering, saaledes som det er antydet i min skriftlige Bemærkning.

Det er utvivlsomt, at vi her staar ved det Punkt, hvor Konfliktmulighed navnlig foreligger. Her er det, at Sagføreren har følt, at man fra Dommerens Side har grebet for stærkt ind i vore naturlige Beføjelser.

Det betvivles ikke, at det er sket i en god Mening. Den, der er uvant med Afhøring, og det var de allerfleste Sagførere i Begyndelsen, og ikke faa er det endnu, kommer let til at tage tungt og kejtet paa det. Dommeren kan lede ham ved at gribe ind, og han vil i hvert Fald være stærkt fristet til det baade af Hensyn til Parten og sin egen Forstaaelse af Sagen. Det har sikkert mange Gange været svært for en gammel øvet Kriminalretsdommer at paahøre den uøvede Sagførers efter hans Mening diletantiske Afhøring, og selv om Sagføreren i og for sig foretager Afhøringen rigtig godt, er det sandsynligt, at den øvede Forhørsdommer kunde gøre det endnu bedre.

Jeg vil dvæle et Øjeblik ved dette, fordi man saa ofte hører netop det Argument fremført til Støtte for Dommerens Indgreb i Afhøringen, dette at Dommeren jo som Regel kan meget bedre end Sagføreren. Dette er aldeles ikke afgørende. Jeg bortser fra, at selv det bedste Oplysningsarbejde fra Dommerens Side ikke kan erstatte det virkelig gode Sagførerarbejde, men ifølge Sagens Natur altid maa faa noget af Tilfældighedens Præg. Dette vil

jeg som sagt bortse fra og alene holde mig til dette, at jo mere Dommeren supplerer Sagføreren, desmere undergraver han sine egne Dommerkvalifikationer.

For det første, hvor let gaar ikke Retsledelsen tabt; Retsledelsen, der er saa vigtig under den mundtlige Procedure. Ligesom Dirigenten ikke kan deltage i Diskussionen, men kun indlede og afslutte, saaledes kan den Dommer, der skal lede Forhandlingen, ikke samtidig deltage i den; hvem skal, for at nævne noget ikke helt utænkeligt, gribe ind overfor Retsformanden, hvis han grebet af Iver i Kampens Hede skulde gaa for vidt med et Spørgsmaal eller fremsætte en uoverlagt uheldig Bemærkning.

Dette behøver jeg jo ikke nærmere at udvikle, saa lidt som jeg overfor denne sagkyndige Forsamling behøver mere end at understrege, at den Dommer, der ivrigt deltager i Oplysningsarbejdet, udsættes for at miste sin rent objektive Stilling til Sagen. Det er jo Erkendelsen heraf, der har ført til Kravet om Indførelse af Anklageprocessen i Straffesager og til den berettigede Kritik af den nuværende principstridige Ordning, hvor Parterne, d. v. s. Anklager og Forsvarer, under Forundersøgelsen nærmest er Statister, og hvor Dommeren ikke leder Forhøret, men selv foretager det. Ganske de samme Grunde, som man med saa stor Vægt har anført for at Dommeren under Straffesager ikke skal deltage aktivt i Oplysningsarbejdet, gælder i borgerlige Sager. Argumenterne er for velkendte til, at der vilde være Mening i at gentage dem her.

Og saa til sidst det maaske allervigtigste, Forstyrelsen i det, som er Dommerens principale Opgave under Domsforhandlingen, Tilegnelsen af Processtoffet. Thi det maa jo ikke glemmes, at saalænge Domsforhandlingen staar paa, saa er Dommerens Opgave i første Række den at være receptiv. Reflektionen bør han saa vidt det er menneskelig muligt holde tilbage, indtil hele Stoffet er ham forelagt. Der eksisterer en Romanfigur, der staar som Idealet i en vis Del af Pressen og Publikum: Dommeren, der med et Falkeblik straks ser Sagens Kærne og med et Par skarpe Spørgsmaal lynsnart afdækker Problemet, hvorefter Sagen er afgjort. Det er jo heldigvis mere en Romanfigur end en Realitet. Jeg siger heldigvis, for i det praktiske Liv vilde det være en

efter min Mening meget farlig Mand. Den gode Dommer, det er netop ham, der saavidt muligt formaar at forholde sig passiv under Sagens Oplysning, ham, der sidder stille og lader Oplysningerne trænge ind i sit Sind uden foreløbigt at underkaste dem nogen kritisk Behandling. Begynder Dommeren straks ved Procedurens Begyndelse at reflektere over Sagen, afledes uvilkaarligt hans Opmærksomhed fra selve Domsforhandlingen. Man kan ikke paa en og samme Tid med fuld Energi være reflekterende og reciperende. Den, der straks begynder at reflektere, vil desuden let komme ind i en ganske skæv Tankegang, og Grundsætningen audiatur et altera pars kan, hvis han ikke er meget rutineret, let for ham blive en tom Lyd; thi naar altera pars faar Ordet, saa har Dommeren allerede sin Mening parat, som det ikke er let at rokke ham fra. Er det saaledes uheldigt, at Dommeren under Proceduren overhovedet distraherer sig med at reflektere over Sagen, saa er det naturligvis endnu uheldigere, hvis han fra den passive Reception og Reflektion gaar over til aktivt at agere med ved Sagens Oplysning, saa mister han saare let den upartiske Holdning, som kun med Tryghed kan bevares, saalænge Passiviteten bestaar. Særlig uheldigt bliver det, hvis han kommer til at tilkendegive sin Mening om Sagen; thi derved har han jo vanskeliggjort det for sig selv at skifte Mening ved nærmere Overvejelse eller ved Sagens yderligere Oplysning.

Selvfølgelig kan ingen Dommer helt udelukke sin Reflektion under Reciperingen, men jeg vil hævde, at jo mere det lykkes at holde Reflektionen tilbage, des mindre griber den forstyrrende ind i Receptionen. Jeg bygger her i ikke ringe Grad paa min egen Erfaring ved Paahørelsen af Klientens Forelæggelse af en Sag.

De samme Betragtninger fører til, at man fra Sagførernes Side maa ønske en meget moderat Anvendelse af Rettens Beføjelser i Henhold til Retsplejelovens § 150, efter min Mening en Bestemmelse, som Loven kun kan have tænkt benyttet rent undtagelsesvis.

Landsdommer Bærentsen har i sit Foredrag saa udmærket udviklet, hvor generende det er for en Sagfører at blive afbrudt, og jeg har ikke andet dertil at føje, end Fremhævelsen af, at det

forekommer mig givet, at det tillige maa være meget generende baade for den afbrydendes og Meddommernes Reception, og det skal ikke skjules, at det tillige kan virke meget deprimerende for Sagføreren som et Indicium for, at Dommeren har sine Tanker lidt paa Afveje. Men foruden dette, at Anvendelsen af Beføjelsen efter § 150 virker forstyrrende ind paa Dommernes Reception af Processtoffet, saa maa jeg dvæle lidt ved et andet Hensyn, dette, der har faaet mig til at opstille min Thesis b, om at Dommeren saavidt muligt skal undgaa at tilkendegive, at han anser Sagen for tilstrækkeligt oplyst, navnlig naar det derved tilstræbes at hindre, at Sagføreren fortsætter den Bevisførelse eller den Kommentering, som han anser for nødvendig.

Et saadant Forsøg fra Dommerens Side virker let som en Meningstilkendegivelse om Sagens Realitet. Hvor uheldig den er, har jeg lige paaapeget, den virker tillige saa godt som altid uvilkaarligt mer eller mindre præjudicerende paa Dommerens Holdning overfor det, Sagføreren maatte fremføre paa Trods af en saadan Henstilling. Det vil ikke være muligt for noget Menneske, selv ikke for den fortræffeligste Dommer, at forholde sig aldeles upaavirket af det Faktum, at det, som han nu hører til yderligere Belysning af Sagen, er noget som han selv for et Øjeblik siden paa Forhaand har erklæret for betydningsløst. Men dernæst er saadanne Henstillinger meget farlige, fordi de er egnede til at undergrave Sagførerens Position og dermed ogsaa hans gode Forhold til Retten. Sagføreren vil finde det rimeligt, at Retten har saa megen Tillid til hans Forstaaelse af sin Op-gave, at han ikke belemrer Sagen med mere Processtof end han anser for nødvendigt. Enhver Henstilling til Sagføreren om at springe over, afkorte o. s. v. virker som en Underkendelse af Sagførerens Skøn i saa Henseende og er egnet til at virke særlig irriterende, fordi Sagføreren ikke godt kan skyde den Tanke fra sig, at han, hvis han ikke er en komplet Undermaaler, jo dog egentlig bedre end Dommeren kan bedømme Værdien af det som han, Sagføreren, kender, men som Dommeren jo endnu ikke har hørt. Under en Retsudøvelse som vor, hvor man jo er kommet ganske overordentligt langt ud i Retning af Anvendelsen af jus bonum & equum, kan det slet ikke bestrides, at mange

tilsyneladende irrelevante Momenter kan komme til at spille ind i Afgørelsen, f. Eks. af Erstatningens Størrelse, Sagsomkostninger, Præmissernes Affattelse o. s. v. En Sagfører kan ikke under vor nuværende Retspleje komme udenom, at det betyder noget, om han kan stille sin Mandant i et saadant Lys, at han vinder Rettens Sympati for ham, og derfor maa den omhyggelige Sagfører ofte i sit Foredrag beskæftige sig med adskilligt, som for en jus strictum Bedømmelse vilde være ganske ligegyldigt. Dommerne maa derfor ikke forbavses over eller tage os det ilde op, naar vi ikke sjældent anlægger Proceduren paa en ret bred Basis, netop med det Formaal at skaffe vor Klient Sympati, — men dette er endda ikke Hovedsagen. Det kan for Parten og dermed for Sagføreren være af meget stor Betydning at føre Beviset videre end det umiddelbare Formaal i og for sig nødvendiggør. Lad mig tage et Eksempel, der ligger lige for. Man kan tænke sig, at Retten hurtigt kommer til den Opfattelse, at selvom Sagsøgerens faktiske Fremstilling er fuldkommen rigtig, saa er den ikke tilstrækkelig til at begrunde noget juridisk Krav mod Sagsøgte. Eller man kan tænke sig, at Retten efter at have hørt Sagsøgerens Fremstilling, er fuldstændig klar over, at det ikke er lykkedes denne at føre noget Bevis for sin Paastand med Hensyn til det faktiske. I begge Tilfælde er det jo klart, at Sagsøgte vil blive frifundet, og man kan derfor mene, at al yderligere Bevisførelse fra hans Side er overflødig. Det vil den ofte være, men der kan tænkes Tilfælde, hvor det er af største Betydning for den paagældende at faa positivt fastslaaet i Dommen, at han ikke har haaret sig ad som af Sagsøgeren paastaaet. I saadant Tilfælde staar han sig ikke ved, at Retten afskærer ham fra at dokumentere Uvederhæftigheder i Sagsøgerens Paastand. Naar han er i Stand til en saadan Dokumentation, saa er han ikke tjent med en Dom, der blot rent formelt afgør, at der ikke paa hviler ham nogen juridisk Pligt, eller at Sagsøgeren ikke har godtgjort sin Paastands Rigtighed. I saadanne Tilfælde maa Sagføreren støtte sin Klient i Kravet om, at Bevisførelsen føres igennem, selv om der allerede er tilstrækkeligt Grundlag for en Dom, der følger den paagældendes Paastand. Sidst, men ikke mindst, maa jeg imidlertid fremhæve den uheldige Virkning det

meget ofte har paa Publikum, naar Retten dels blander sig aktivt i Bevisførelsen, dels og navnlig, naar Partens Sagfører af Retten afskæres fra at komme frem med alt, hvad han har at anføre. Ligesom Landsdommer Bærentsen kan jeg ogsaa paaberaabe mig gode Læremestre blandt vore fremragende Sagførere. Et Par af disse indskærpede mig den Regel, at man, naar en Mand kom for at forelægge en Sag, altid skulde have god Tid til at høre paa ham, ikke maatte lade sig mærke med, at man ogsaa havde andre Ting at varetage, og at Tiden var begrænset. Det er en meget vigtig Grundsætning; thi dens Overholdelse er Betingelsen for, at Klienten kan føle sig tryk for, at Sagføreren nu virkelig ogsaa har givet sig Tid til grundig at sætte sig ind i Sagen og har skænket den en grundig Undersøgelse. Ganske det samme Krav stiller Publikum til Retten. Jeg var glad over at høre Landsdommer Bærentsen fremhæve Betydningen af, at Publikum kunde føle sig tryk i saa Henseende, ogsaa naar dets Sag var for i Retten. Naar en Mand taber en Sag, vil han normalt være misfornøjet med Afgørelsen, men hans Misfornøjelse bør aldrig kunne bygges paa den Opfattelse, at Dommerne var forud indtagne mod hans Standpunkt, eller at de ikke vilde give sig Tid til at paahøre ham selv, hans Vidner eller hans Sagfører. Vi Sagførere er selvfølgelig ikke blinde for, at der fra Rettens Side er gjort et fortrinligt Arbejde for altid at være à jour, og naar dette Arbejde er lykkedes udover al Forventning, saa skyldes det maaske netop til dels, at man har forstaaet at begrænse den Tid, der anvendes paa de enkelte Sager. Hvis dette er Tilfældet, tør man i hvert Fald sige, at den Pris, der er betalt for den hurtige Retspleje, er meget høj, og mange vil finde, at den er for høj. Jeg hører til dem, der haaber, at vi uden større Vanskelighed kan beholde Fördelene ved den hurtige Retspleje, uden at den enkelte Sags Behandling faar Præget af at foregaa under et Pres.

Jeg føler mig forvisset om, at naar der først er gjort opmærksom paa denne Fare, saa vil den ogsaa forsvinde; thi vi er alle enige i, og det fremhævede jo ogsaa Landsdommer Bærentsen, at Publikum maa ikke faa det Indtryk, at Retten ikke har Tid til at høre. For de fleste, der møder i Retten, er det en enestaa-

ende Begivenhed i deres Liv. Ofte er det i Virkeligheden langt dybere Interesser, end de Penge, Sagen drejer sig om, der staar paa Spil. Det er som Regel lige saa meget et Prestigespørgsmaal eller et Spørgsmaal om Fred. Naar en Borger endelig en Gang i sit Liv lægger sin Skæbne i Rettens Hænder, og han som Regel tilmed betaler sit rundelige Gebyr derfor, saa maa han ogsaa føle fuldkommen Tryghed.

Hvad dernæst angaar min Thesis C om, at Dommerne bør være meget varsomme i deres Forligsbestræbelser, behøver jeg næppe at begrunde den synderligt. En saadan Varsomhed udvises ogsaa som Regel, og vi Sagførere er jo ogsaa gennemgaaende glade, naar vi faar et fornuftigt Forlig tilvejebragt ved Rettens Hjælp, men man har ikke kunnet frigøre sig for Indtrykket af, at der af og til vistes for megen Iver paa dette Punkt, og Rettens Stilling bliver jo vanskelig, hvis Forligsforhandlingerne brister og Sagen skal paadømmes. De Bemærkninger, der er faldet under Forligsbestræbelserne, kan stille Retten uheldigt under Voteringerne.

Min Thesis A behøver jo næppe heller nogen synderlig Begrundelse, udover hvad der ligger i det foregaaende. Jeg tør uden videre forudsætte Enighed i, at Dommeren bør undgaa Meningstilkendegivelser, og at han derfor heller ikke bør lade sig mærke med, hvilken Vægt han tillægger et Vidnes eller en Parts Udsagn; f. Eks. anser jeg Bemærkninger til Vidner eller Parter om, at det de siger, lyder ganske usandsynligt eller lignende, for at være uheldige. De er det, bl. a. fordi saadanne Bemærkninger kan gøre Vidnet usikker. I det hele taget kan man i faa Ord sige, at hvis et Parti i Retten mærker Modvind, saa kan det virke i høj Grad uheldigt ind paa Vidnesbyrdene, medens det omvendt stiver Modpartiet utilbørligt af og giver det Mod til at fremsætte Udtalelser, som ellers næppe vilde have vovet sig frem i Dagens Lys.

Jeg har i mine Theses udtrykkeligt medtaget det Tilfælde, at Dommeren udtaler Ros eller Dadel med Hensyn til Vidnets Optræden i det af dette omforklarede Forhold. Ogsaa det kan virke i den nysnævnte Retning. Hvad Dadel angaar, kommer yderligere dertil, at det er af Betydning, at vi paa Forhaand kan garan-

tere Folk, som skal forklare om et dem generende Forhold, at de ikke risikerer noget som helst ved at sige Sandheden. Rosen kunde synes mindre farlig, ogsaa den indeholder en Fristelse for Vidne eller Part til at besmykke sin Færd.

Sluttelig skal jeg om mine sidste Theses bemærke, at man undertiden hos Dommerne træffer den Opfattelse, at man ikke skal tage det saa nøje med de skarpe Bemærkninger, der falder i Retten. Parterne skal have Luft. Til en vis Grad er det naturligvis rigtigt. Ytringsfrihed maa der naturligvis være, men derfor synes jeg godt man strengt kunde overholde den Regel, at Bemærkningerne maa holdes i en absolut sømmelig Form, hvis de ikke skal opfattes som Krænkelser af Rettens Værdighed. Navnlig forekommer det mig, at Sagførerne har Krav paa, at det fra Rettens Side slaas fast, at de lige saa vel som de, der beklæder Dommersædet, er Funktionærer i Retsplejens Tjeneste.

Med det Ønske vil jeg da slutte, at vi ikke blot i Sagførerstandens, men først og fremmest i Retsplejens Interesse maa faa slaaet fast det, som Landsdommer Bærentsen saa udmærket udtrykte med: *sum cuique*, nemlig at vi Sagførere opfylder en Mission i Retsplejens Tjeneste — en Mission, hvis rigtige Udførelse er lige saa vigtig for rigtige Domsresultater som Dommernes. Hvis vi ikke udfører denne Mission fyldestgørende, kan Dommerens Indgreb kun mangelfuldt bøde derpaa, og det kan ikke ske uden at Dommerens egen naturlige Virksomhedsomraade lider derunder. Er der fra Dommerside noget at klage paa Sagførerens Kvalifikationer, staar vi ikke paa Højde med den mundtlige Procedures Krav, da maa det efter min Mening rettes ikke ved Dommerens Indgreb i den enkelte Sag, men ved aaben Drøftelse mellem Sagførerstanden og Dommerstanden.

I sin Tid i Sagførerforeningen sluttede jeg mine Bemærkninger med at give Udtryk for den Forvisning, at Størstedelen af vor Dommerstand delte Sagførerstandens Mening om disse Forhold, og at det kun tiltrængtes, at vi efter at have klaret vort Standpunkt, kom sammen for at drøfte Sagen. Landsdommer Bærentsens Indledningsforedrag her i Aften har bekræftet min Opfattelses Rigtighed. Det, der trænges til, er at Sagførere og Dommere af og til kommer sammen for at tale ud med hinanden,

for gennem hyppig og regelmæssig Meningsudveksling at naa til den størst mulige Fasthed i Arbejdet, naa til det gode Forhold, som vi sikkert alle gerne vil arbejde til at befæste og yderligere udvikle, og som jeg haaber, der er Enighed i at betragte som et nødvendigt Grundlag for en virkelig god Udvikling af vor mundtlige Retspleje.

D i s k u s s i o n.

Landsdommer *Haack* var kommet til Mødet med nogen Usikkerhed med Hensyn til, om en Forhandling mellem Sagførerne og Dommerne vilde føre til et godt Resultat, men efter at have hørt de to Indlederes Foredrag, nærrede han ingen Frygt i saa Henseende. Han bemærkede dog, at medens Landsdommer *Bærentsen* i høj Grad havde fremhævet, at Dommerne erkendte at have Fejl i Forholdet, forekom det ham, at Overretssagfører *Sachs* ikke i tilsvarende Grad havde fremdraget dette med Hensyn til Sagførerne.

ad Thesis 5. Taleren fremhævede, at det efter hans Mening var nødvendigt, at Retsformanden forinden Proceduren var bekendt med det skriftlige Grundlag, men han udtalte, at i hvert Fald i den Afdeling, hvor han er Retsformand, var det kun det, der mundtligt blev fremført under Proceduren, der var af Betydning.

ad Thesis 10. Her fremhævede ogsaa Taleren Faren ved et Forhaandsreferat af Vidners og Parters Forklaring.

Med Hensyn til *Thesis 11* mente Taleren, at det ofte ikke var i en Sagførers Interesse, at Retten ikke afbrød ham til Forhindring af, at Dommerne — som Følge af en Misforstaaelse af Sagførers Udtalelser — byggede videre paa et forkert Grundlag, men hellere fik Misforstaaelsen klaret straks.

ad Thesis 12 fremhævede han Betydningen af, at Dommeren ikke derved, at han er bundet til først at foretage sin Afhøring bagefter, afskæres fra at gribe ind i det psykologiske Moment.

ad Thesis 8 fremhævede Taleren, at med Hensyn til Fastsættelsen af den Tid, der kan antages at medgaa til en Procedure, bør Dommerens Erfaring være medbestemmende, idet det ofte hænder, at navnlig Provinssagførerne kræver uforholdsmæssig

lang Tid, som de derefter ved Proceduren ikke benytter. Taleren fremhævede Retsformandens Ret til at forebygge, at der fremdrages unødige Forklaringer af Vidner og Parter. Han tiltraadte, at Retten ikke bør blande sig i, hvor længe en Sagfører ønsker at tale om et Punkt, der efter hans Mening er af Betydning, men han vilde mene, at Retten maatte være berettiget til, naar der f. Eks. var ført 3 Vidner om et Punkt, da at henstille til Sagføreren ikke yderligere at føre 4 til om det samme Punkt.

Højesteretssagfører *Fich* udtalte sin Glæde over Landsdommer Bærentsens Indledningsforedrag og fremhævede, at Landsdommeren i hvert Fald hører til de smaa Syndere.

ad Thesis 5 bemærkede Taleren, at han havde den Opfattelse, at Skriftvekslingen ikke fandt Sted for Rettens Skyld. Efter Talerens Mening var det, naar der blev Spørgsmaal om Appel af Landsrettens Domme, ofte uheldigt, at de af Parterne vekslende Processkrifter var saa kortfattede, hvilket navnlig gjaldt Svarskrifterne. Naar man skal overveje Spørgsmaalet om Appel af en Dom, har man som Regel kun Processkrifterne at holde sig til, og han henstillede derfor, at de ikke blev for kortfattede, hvorhos han vilde anse det for nyttigt, om det blev Skik og Brug, at man af Processkrifterne, eventuelt af en medfølgende Bilagsliste, kunde se, hvad de fremlagte Dokumenter tilsigtede at bevise, idet dette i Øjeblikket ofte var umuligt.

ad Thesis 10 hævdede Taleren, at Forhaandsreferat ikke kan undgaas, hvis Processkrifternes Indhold skal opfylde Fordringerne i Rpl. §§ 337 og 343. Overfor Landsdommer Bærentsens Udtalelser om, at Betydningen af en Vidne- eller Partsforklaring svækkes, naar Sagføreren i Forvejen har meddelt Retten, at den vilde være af det og det Indhold, hævdede Taleren, at dette ikke kunde være afgørende, idet man jo maatte erindre, at der saa godt som i alle Tilfælde i Forvejen af Sagføreren var konfereret med de paagældende om den Forklaring, de vilde afgive. Taleren saa Betydningen af Forklaringen for Retten deri, at den vedstodes under Ansvar og under Krydsexamination fra Modpartens Side.

Det var Talerens Indtryk, at der ved Landsretten arbejdes un-

der Højtryk; han mente, at det var vigtigt at undgaa dette og betonede, at en for stærk Fremhæven af Statistikken kunde være farlig i saa Henseende. Hvis Landsretten er overbebyrdet med Arbejde, er det den eneste Udvej at forøge Dommernes Antal, hvilket ikke kunde synes urimeligt under Hensyn til det store Over-skud, Staten har af den civile Retspleje.

En saadan Udvidelse vilde altid kunne paaregne Støtte fra Sagførernes Side.

Byretsdommer *Scharling* fremhævede, at Forhandlingen jo i væsentlig Grad drejede sig om Landsretten, og at Betragtninger og Synspunkter fra Byretten derfor ikke kunde være af Betydning paa Grund af de store Forskelligheder mellem Procedureformen. Taleren fremhævede saaledes, at det vilde være ganske overordentlig uheldigt, hvis man fik det Indtryk, at det ikke hastede i Politiretten.

ad Thesis 11 fremhævede Taleren Spørgsmaalet om, hvor meget Rpl. § 150 hjemler. Han hævdede, at man ikke ubetinget kunde slutte sig til den Betragtning, at Sagføreren var den bedste Dommer med Hensyn til, hvad der skulde fremføres under en Sag, idet dette kunde føre til, at Retten ganske mistede Ledelsen af Sagen.

Overretssagfører *Anker-Jensen* udtalte *ad Thesis 4*, at han fandt det ganske utvivlsomt, at det med Hensyn til at gaa over paa den anden Parts Omraade var Dommerne, der havde Forspringet. Han mente, at Retsformandens Stilling let giver ham en Overvægt overfor Sagførerne og fremhævede, at medens Dommeren kan overtage visse af Sagføreren's Funktioner, kan Sagføreren aldrig overtage Dommerens. Taleren kunde ganske tiltræde de opstillede Theses. Han fremhævede den store Betydning, det havde, at Forholdet mellem Sagførerne og Dommerne var saa godt som muligt og udtalte, at det afgørende for ham var, at de Theses, der opstilles, er et Udtryk for en Tendens, et Ønske om, at Samarbejdet mellem Sagførerne og Dommerne maa ske paa en fordragelig Maade, til Bedste for Retsplejen, saaledes at de Sammenstød, der nødvendigt maa komme, ikke faar en bitter Karakter.

Overfor Landsdommer Haack bemærkede Taleren, at han netop var gaaet til Mødet med en stærk Tro paa dettes Betimelighed og paa, at en Diskussion, hvor man kunde tale frit overfor den anden Part, absolut vilde være gavnlig.

Byretsdommer *Jesper Simonsen* var i alt væsentligt enig med Landsdommerne Bærentsen og Haack. Overfor Overretssagfører Sachs hævdede Taleren, at det var hans Opfattelse, at der virkelig tabes Sager, fordi de føres daarligt; hvis man derfor gaar ud fra, at Retten skal søge at finde det rigtige Resultat, kan man derfor ikke opstille et ubetinget Krav om, at Retten forholder sig saa passiv, som Sagførererne kunde ønske. Han fremhævede Betydningen af en Deling af Sagførerarbejdet, saaledes at kun de Sagførere procederer, der virkelig egner sig hertil, idet Retten kun kan afholde sig fra at gribe ind under Proceduren, naar de procederende Sagførere er inde i den brugelige Teknik. Han betonedede, at Vidneafhøring er en Kunst, som ikke alle Sagførere er lige dygtige til; Retten maa derfor undertiden gribe ind for at faa det rigtige frem. Det vilde have Betydning at overveje, hvorledes man kunde oplære Sagførererne i Vidneafhøring.

Til Overretssagfører Sachs vilde Taleren sige, at han maatte holde paa, at det i visse Tilfælde kunde være Retsformandens Pligt at gøre et Vidne opmærksom paa, at hans Forklaring stred mod andre Forklaringer eller Oplysninger, der iøvrigt forelaa, for at forhindre falsk Forklaring.

Overretssagfører *Bay* udtalte, at han fandt, det var en Fejl, at Rpl. ikke, da den indførte den nye Procedureform ved Landsretterne, havde krævet nogen Prøve for de eksisterende Overretssagførere, men havde tilladt, at saavel disse som Sagførererne straks procederede under de nye Former. Dette havde medført, at der efter Talerens Mening faktisk procederedes af ganske uøvede og ofte udygtige Folk. Han fandt, at dette navnlig var uheldigt ved Vidneførsel, idet ogsaa han var enig i, at dette var det vanskeligste.

Taleren var iøvrigt enig med Højesteretssagfører *Fich* i, at den skriftlige Fremstilling ikke bør være for kort, navnlig ikke

Svarskrifterne. Disse skal være til Underretning for Modparten om, hvad der vil blive fremført under Domsforhandlingen. Taleren vilde iøvrigt finde det heldigt, hvis Domsforhandlingen formede sig paa den Maade, at Sagsøgeren indledede med en ganske kort Sagsfremstilling, uden Henvisning til Bevisførelsen, som man derefter hurtigt skulde gaa over til; man vilde derved vinde, dels at Vidnerne ikke behøvede at vente, som det nu ofte sker, dels at Parterne ikke blev afskaaret fra at udtale sig om Bevisførelsen. Sagsøgte skulde altsaa først have Ordet efter Bevisførelsen. Taleren vilde finde det praktisk, om man kom ind paa at opgive, hvorom Vidnerne skal udtale sig. Han fremhævede Vigtigheden af at forberede Vidneførelsen og maatte forlange, at der ikke skete Afbrydelser fra Dommernes Side under denne, navnlig ikke under Krydsexaminationen, idet saadanne Afbrydelser ofte er i Favor af upaalidelige Vidner. Taleren udtalte, at han mente, at Advokaterne er berettigede til at stille Fælder for upaalidelige Vidner. Han fremhævede stærkt, at saavel Examination som Krydsexamination bør overlades Advokaterne. Med Hensyn til Oplæring i Vidneførelse mente Taleren, at dette burde tilstræbes ved at paahøre Procedure i større Grad, end Tilfældet var.

Landsretssagfører *Gorrissen* vilde gerne fremsætte nogle Synspunkter fra de helt unge Sagførere. Han fandt, at det var en Mangel, at Gangen i Domsforhandlingen i Landsretten ikke er fast, saaledes at man ikke paa Forhaand ved, hvorledes denne vil komme til at forme sig. Derved vanskeliggøres det paa Forhaand at lægge en Plan for sin Procedure. Han henstillede, hvorvidt man kunde komme ind paa i det Møde under Forberedelsen, hvor Sagen berammedes, med Retten at aftale Planen for Domsforhandlingen, idet han udtalte, at det var hans Opfattelse, at naar Sagførerne tit talte for bredt første Gang de havde Ordet, skete dette af Frygt for ikke senere at faa Lejlighed til at tale tilstrækkeligt og imødegaa det af Modparten anførte. Han betegnede, at Opgaven for Sagførerne er at vise Sammenhængen og Sømmespillet i de Kendsgerninger, der er af Interesse for Sagen, og han mente, at Landsretten i nogen Grad underkendte Betyd-

ningen heraf og ofte af Sagførernes Udviklinger af det juridiske. Naar Sagføreren havde gjort et stort Arbejde for at oplyse en Sag og for at anlægge sine Betragtninger paa Spørgsmaalene, burde han have Lov til at fremkomme med disse i Retten. Taleren mente, at der stadig i Landsretten i nogen Grad herskede manglende Forstaaelse af den Tid, der medgaar til at fremskaffe Oplysninger, idet det endnu hændte, at det var vanskeligt at opnaa de fornødne Udsættelser hertil.

ad det i *Thesis 6* fremsatte Krav bemærkede Taleren, at han for saa vidt var enig i Betimeligheden heraf, men at Sagførerne paa den anden Side maatte have Krav paa, at der blev draget Omsorg for, at de mødende ikke kom til at vente saa længe ved de forberedende Møder, som det nu ofte sker.

Højesteretssagfører *Steglich-Petersen* ansaa det for Retsplejens Formaal at bringe det rette Resultat frem saa hurtigt som muligt. Proceduren ved Landsretten var efter hans Mening den hurtigste i Verden, men derimod næppe den grundigste; saaledes mente han, at der i udenlandske Domme i langt højere Grad blev fremdraget Detailler og diskuteret om Sagens Problemer. Taleren fremhævede, at ved Bevisoptagelsen og navnlig ved Spørgsmaalet om, hvorvidt der skal fremskaffes yderligere Bevisligheder, bør Sagføreren være Hovedpersonen og handle paa eget Ansvar. Ved Proceduren gælder dette ikke i samme Omfang.

Til Landsdommer Haack vilde Taleren sige, at han maatte anse Afbrydelser fra Rettens Side under Afhøringen for uheldige, navnlig naar disse, som Tilfældet ofte er, gik ud paa, at Retten ikke mente, at Afhøringen drejede sig om det centrale Punkt.

Med Hensyn Spørgsmaalet om forinden Domsforhandlingen at tale med Vidner eller Parter fremhævede Taleren, at han ansaa det for at være Dommernes Mening, at Sagførerne ikke skulde holde saadanne Konferencer. Heri kunde han ikke være enig. Vidnerne, navnlig Personer, der staar i et eller andet Afhængighedsforhold til Parten, har ofte godt af et moralsk Rygstød og en Sikkerhed for, at de kan udtale sig frit uden Hensyn til Forholdet til Parten. Dertil kommer, at det er nødvendigt, at Sag-

føreren er orienteret med Hensyn til, hvilken Forklaring Vidnet vil afgive. Taleren hævdede, at Paavirkning af Vidner paa denne Maade maatte kunne afsløres ved en habil Krydsexamination. Taleren vilde ikke bebrejde Dommerne, at de viste Interesse under Vidneførselen, men kun kræve Taalmodighed af dem. Han fandt Anledning til at udtrykke sin Anerkendelse overfor Byretsdommerne for den Maade, hvorpaa de optager Bevis til Brug for Højesteret. Han havde ofte set, at en Sag blev vundet i Højesteret paa Grundlag af de nye Oplysninger, der var fremkommet ved Afholdelsen af Vidneforklaringer for Byretten, og han vilde meget beklage, hvis Højesteret i for høj Grad skulde komme ind paa ikke paa Grund af nye Oplysninger at ville tilsidesætte Landsrettens Skøn over Betydningen af de for den umiddelbart afgivne Forklaringer.

Højsteretssagfører, Dr. jur. *Cohn* mente, at der nærmest var for stor Overensstemmelse mellem Dommerne og Sagførerne. Han formente, at dette vilde tilsløre, at der stadig bestaar Uoverensstemmelser, og vilde foretrække, om disse blev fremdraget.

ad Thesis 10 var han for saa vidt enig i, at der ikke burde refereres i Forvejen, men fandt det dog nødvendigt til en vis Grad for at vise, hvor Beviset skulde ligge. Taleren fandt, at Landsretten ofte i ganske overordentlig Grad overvurderer Betydningen af Vidneførsel. Ogsaa han fremhævede, at det jo var en Fiktion, hvis Retten troede, at fordi Sagføreren ikke refererede, hvad Vidnet eller Parten vilde sige, var der overhovedet ikke talt med denne om Forklaringen. Derfor fandt han det i Virkeligheden ligegyldigt, om Sagføreren refererede. Taleren mente som anført, at saavel Sagførerne som Dommerne i alt for høj Grad hang ved Vidnernes Læber, saaledes at alle andre Beviser svandt ind. Han betonedede, at ved selv at overtage Vidneafhøringen, svækkede Retten sin Stilling til Sagen. Dommerne maa ikke træde ud af den passive Rolle, idet de derved svækker saavel deres Autoritet som den uhildede Bedømmelse af Sagen. Med Hensyn til det rejste Spørgsmaal om, hvorledes man skal uddanne Sagførerne til at føre Vidner, erklærede Taleren, at dette skulde ske ved at lade dem gøre det. Derfor maa Retten ikke

overtage Afhøringen, saasnt en Sagfører gør det paa en efter dens Mening mindre god Maade, idet det derved forhindres, at Sagføreren lærer at foretage Vidneafhøringer, og derved modvirkes Højnelsen af Standen og den naturlige Udvælgelse af procederende Sagførere.

Overretssagfører *E. Krenchel* fremhævede det nødvendige i paa Forhaand at tale med Vidner og Parter for ikke at komme ud for Overraskelser i Retten. Han paapegede, at der findes Mennesker, der ikke egner sig til at afgive Vidneforklaring, hvorfor det i visse Tilfælde er nødvendigt at referere. Taleren mente, at Retten maa have Lov til at gribe ind, idet det er nødvendigt for at skabe Tillid til Domstolene i Befolkningen, at Dommerne ikke viser for stor Passivitet. Det har sin Betydning, at Befolkningen faar Indtryk af at staa overfor Mennesker.

Overretssagfører *Sachs* vilde til Overretssagfører *Krenchel* sige, at heller ikke han forlangte, at Dommerne skulde sidde som Statuer. Byretsdommer *Jesper Simonsen* vilde han spørge, hvorledes Dommerne kunde finde ud af, hvad der kunde bringes ud af et Vidne, før Sagføreren var færdig med sin Afhøring. Hvis Byretsdommer *Simonsen* vilde vente med Afhøringen, til Sagføreren var færdig, kunde han være enig med ham. Han fastholdt, at det gode Sagførerarbejde ikke kan erstattes af Dommerens Arbejde.

Til Højesteretssagfører *Cohn* bemærkede Taleren, at han var enig i, at Vejen til at uddanne Sagførerne, var den at lade dem forsøge sig uden Hjælp. Han vilde endelig sige, at han var enig i, at det vilde være ønskeligt, om Delingen mellem procederende og ikke procederende Sagførere udvikledes, men fremhævede, at for at fremme en saadan Deling krævedes der Støtte fra Rettens Side. Han paapegede endelig, at derved, at Retten griber ind i Sagen, udviskes Forskellen mellem dygtig og vel forberedt Procedure paa den ene Side og mindre god Procedure paa den anden Side.

Landsdommer *Bærentsen* bemærkede til Højesteretssagfører *Cohn*, at han mente, at man ikke burde undervurdere Vidnefor-

klaringen, men skulde være forsigtig med at stole for meget paa sit umiddelbare Indtryk af Vidnerne. Ogsaa han var enig i, at det var urigtigt, hvis der ikke gaves Sagførerne Lejlighed til plaidoyer efter Vidneafhøringen.

Til Landsretssagfører Gorrissen vilde Taleren sige, at han var enig i, at Tiden burde afvejes allerede under Sagens Forberedelse, men at han mente, at det allerede skete nu, og at man i hvert Fald fra Rettens Side bestræbte sig i saa Henseende.

Endelig vilde Taleren overfor Højesteretssagfører Fich bemærke, at han maatte fastholde, at den skriftlige Forberedelse skulde være kortfattet. Landsretsproceduren har sit Formaal i sig selv, og Mundtligheden kan ikke indskrænkes af Hensyn til den eventuelle Appel til Højesteret.

OM GODTGØRELSE FOR IMMATERIEL SKADE (SJÆLELIG LIDELSE).

(Foredrag af Landsretssagfører Kjeld Rørdam den 28. November 1927).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i U. f. R. 1928 B.
pag. 105—113, hvortil henvises.

NOGLE JURIDISKE BETRAGTNINGER VEDRØRENDE ANSVARFORSIKRING.

(Foredrag af Landsretssagfører N. J. Gorrissen den 30. Januar 1928).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i U. f. R. 1928 B. pag. 153 flg., hvortil henvises.

Diskussion.

Højesteretssagfører *N. H. Bache*. Spørgsmaalet om, hvorvidt Forsikringstagerens Kreditorer kan gribe Retten efter Ansvarsforsikringskontrakten, er af megen Interesse. Spørgsmaalet er imidlertid løst i Praxis, nemlig af det første danske Selskab, der optog Ansvarsforsikring paa nationalt Grundlag — i 1906 —, idet paagældende Selskab indførte følgende Bestemmelse i Forsikringsbetingelserne:

»Den ved mindelig Overenskomst eller Dom fastsatte Skadegodtgørelse udbetales af Selskabet direkte til den skadelidte, og Forsikringstagerens øvrige Kreditorer kan under ingen Omstændigheder — ej heller i Tilfælde af Fallit — erhverve nogen Ret til Godtgørelsen.«

Dette er en udmærket Klausul, som aldrig har forvoldt Vanskeligheder. Taleren kunde paa det varmeste anbefale, at de øvrige Selskaber optog samme Bestemmelse i deres Forsikringsbetingelser. I saa Fald vilde ogsaa Bestemmelserne i Lovudkastet være ret overflødige, — skade vil de dog ikke.

Overretssagfører *Busch-Jensen* var enig med Indlederen i, at Forsikringsselskabet maatte betale fuld Erstatning, hvor den skadevoldende Forsikringstager var en Person; thi Forpligtelsen til at betale Erstatning vilde vedblive at paahvile denne, uanset eventuel Konkurs. Derimod mente Taleren, at Forholdet maatte

kunne stille sig anderledes, naar det var et Selskab, der gik fallit; dér bortfaldt Forpligtelsen endeligt med Selskabets Ophør, og derfor var der efter Talerens Opfattelse ingen Anledning til, at Forsikringsselskabet skulde betale mere, end det fallerede Selskab gav i Dividende.

Indlederen: Spørgsmaalet er jo ikke løst, fordi et enkelt Selskab har den af Højesteretssagfører Bache nævnte Bestemmelse i Forsikringsbetingelserne; det er alligevel af stor Betydning at have en principiel Regel og ikke blot Undtagelsesbestemmelser i en Police. Det er heller ikke tilstrækkeligt helt at overlade Sagen til Selskaberne; der findes jo ogsaa mindre heldige Selskaber.

Taleren mente i Modsætning til Overretssagfører Busch-Jensen, at man ikke kunde gøre Forskel mellem Personer og Selskaber.

PRESSELOVENS REVISION.

(Foredrag af Højesteretsdommer, Dr. jur. Troels G. Jørgensen
den 27. Februar 1928).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1928 pag. 223 flg., hvortil henvises.

Diskussion.

Professor *Oluf Krabbe*: Havde det nedsatte Udvalg bestaaet alene af Jurister, og skulde der lovgives paa bar Bund, vilde man sikkert have lagt det »naturlige« System til Grund. Det maa jo imidlertid erindres, at vi nu engang har den gamle Presse-lov, at Redaktørerne er repræsenteret i Udvalget, og at der paa hele dette Omraade — i hvert Fald hos Ikke-Jurister — er en stor Sky for at faa noget nyt; der tiltrænges i saa Henseende et meget stort Oplysningsarbejde. Det skal ikke nægtes, at Udvalgets Arbejde er Resultatet af et Kompromis; at faa gennemført det rene »naturlige« System vil sikkert blive yderst vanskeligt.

Man har imidlertid i Forslaget indsat væsentlige Forbedringer i den gamle Ordning. For det første vedrørende Redaktørens Ansvar; det er sikkert en Fejl ved den gamle Lov, at Redaktøren ikke er ansvarlig for de navngivne Artikler i Bladet; Taleren omtalte i denne Forbindelse de uhyre forskellige Ordninger paa dette Punkt, der findes i udenlandsk Lovgivning. For det andet, at Bladet som saadant skal bære Erstatningsansvaret for alt, hvad der staar i det. For det tredie Afskaffelse af Straamandsuvæsenet; og for det fjerde er jo, hvad Bøger angaar, det »naturlige« System indført.

Overfor Indlederens Kritik af Udkastets § 5 fremhævede Taleren, at Forslagets Bestemmelse om Sortimentboghandlernes

begrænsede Ansvarsfrihed er en Bevaring af Reglerne i gældende Ret, men jo ganske vist en Undtagelse fra de nye Regler i Forslaget. Denne Undtagelsesbestemmelse er maaske nok principstridig, men der er næppe nogen Fare ved den, jfr. det korte Tidsrum, hvori Reglen faar Betydning. Indlederen har Uret i, at Udvalget ikke har tænkt paa de meget grove Forbrydelser, jfr. her Betænkningens pag. 7.

Indlederen har naturligvis Ret i, at man ikke kan sammenligne Effektiviteten af det »naturlige« System med Effektiviteten af Substitutionssystemet; man har imidlertid i Udvalget stillet Forslag om væsentlige Forbedringer paa det bestaaende Grundlag, forsaavidt disse kunde anses for særlig paakrævede og praktisk gennemførlige.

Professor *Torp*: Rent principielt vilde det være rigtigt at knytte Behandlingen af Presseloven sammen med Behandlingen af Straffeloven; dog maatte han advare herimod, da man derved let kunde lægge yderligere Hindringer i Vejen for Gennemførelsen af Straffeloven, hvad der vilde være noget af en Ulykke.

Redaktør, cand. jur. *Erik Svarre*: Det er rigtigt, at Betænkningen er et Kompromis, og man kan naturligvis diskutere, hvorvidt det vilde have været bedre, at Udvalgets Medlemmer havde fremsat deres selvstændige Meninger rent og overladt Kompromiserne til Rigsdagsbehandlingen. Imidlertid er der næppe noget stærkt Krav fremme om en ny Presselov, hverken fra Publikums eller fra Pressens Side.

Fra Pressens Side lægges navnlig Vægt paa, at anonyme Forfattere maa være ansvarsfri, og at navngivne Forfattere altid skal være ansvarlige.

Har man nemlig ikke en Regel som den første, er Pressens Arbejde saa at sige umuliggjort; man tænker maaske ikke saa meget herpaa i rolige Tider, men man maa tænke paa, hvorledes det vilde gaa i alvorligt urolige Tider.

Den anden Regel er ogsaa af stor Vigtighed; skal nemlig Redaktøren være den ansvarlige for navngivne Artikler, vil det betyde et faktisk Indgreb i den almindelige Borgers Ret i Hen-

hold til Pressefriheden, idet Redaktøren saa let vil være tilbøjelig til at lade Masser af navngivne Artikler gaa i Papirkurven, hvis han nemlig skulde være ansvarlig for dem. Taleren maatte derfor holde stærkt paa sit Mindretalsforslag; nogen Fare derved er der næppe; thi hvert Blad vil dog føle sig moralsk ansvarligt, ogsaa med Hensyn til navngivne Artikler.

Indlederen replicerede til de fornævnte Talere, idet han erkendte, at Udvalget har været stillet overfor en vanskelig Opgave, nemlig at være en »Rigsdag en miniature«.

DOMSTOLENE OG ANVENDELSEN AF FREMMEDE RET.

(Foredrag af Sekretær i Justitsministeriet, Dr. jur. O. A. Borum
den 26. Marts 1928).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i U. f. R. 1928 B.
pag. 201 flg., hvortil henvises.

Diskussion.

Højesteretssagfører *Karsten Meyer* nærede stærk Tvivl om, hvorvidt den af Indlederen hævdede skarpe Teori om Anvendelsen af fremmed Ret var gennemførlig; den vilde eventuelt være det, saafremt man havde Muligheden for at faa autentiske Oplysninger om vedkommende fremmede Ret fra paagældende Lands justitsministerielle Bureau eller lignende. Men dette er jo ugørligt, idet det Gang paa Gang trods Bestræbelser herfor har vist sig ugørligt internationalt at organisere saadanne Bureauer eller lignende, hvilket bl. a. skyldes, at man ikke vil udsætte sig for national Kritik af de Udtalelser, saadanne Bureauer maatte afgive: disse skulde eventuelt være bindende for fremmede Landes Domstole, men kunde jo aldrig blive det for Landets egne Domstole. Spørgsmaalet er forøvrigt slet ikke saa let at løse, som det maaske kunde synes efter Foredraget; man tænke f. Eks. paa Præskriptionsindsigelsen, som i visse Lande, f. Eks. England, er en processuel Indsigelse. Hvorledes bør man stille sig? Vi kan jo dog ikke godt i Danmark anvende fremmed Procesret.

Indlederens Afvisningsteori vilde ikke kunne bruges i Arveforhold.

Taleren maatte advare mod Indlederens almindelige Regler om

Anvendelse af fremmed Ret; thi saadan Anvendelse vilde altid til en vis Grad blive dilettantisk., og det vil derfor være farligt at paalægge Domstolene en Oplysnings*pligt* om fremmed Ret; dette vilde let kunne føre til en Svækkelse af Domstolenes Autoritet, naar disse paa Basis af fremmed Ret afsiger Domme, som man i vedkommende fremmede Land vilde kalde med et mildt Udtryk uheldige.

Indlederen maatte fastholde, at der ikke for Justitsministeriet havde vist sig nogen Vanskelighed ved at indhente autentiske Oplysninger om fremmed Ret.

Det er rigtigt, at Forældelsesreglerne efter engelsk Ret er af processuel Natur. Men herfra kan ingen Indvending rejses mod Rigtigheden af H. R. D. i U. f. R. 1925 S. 839, idet Reglerne om Fordringsrettighedernes Forældelse i dansk Ret opfattes som materielle, og det efter almindelige Regler om »qualifications des lois« er den i *lex fori*, d. v. s. dansk Ret herskende Opfattelse, som er afgørende for Retsforholdets Bedømmelse.

Indlederen kunde ikke indrømme, at der i Arvesager var noget til Hinder for Afvisning *ex officio*, naar de fornødne Oplysninger om den kompetente fremmede Ret ikke tilvejebragtes.

Naar Højesteretssagfører Karsten Meyer betegnede danske Dommeres Anvendelse af fremmed Ret som Dilettantisme, ønskede Indlederen heroverfor at fremhæve, at danske Dommeres Evne til at anvende fremmed Ret sikkert ikke er ringere end andre Landes Dommere.
